

Forsoningens rolle i frelsen - forholdet mellem det objektive og det subjektive

Peter Olsen
førsteamanuensis ph.d. Fjellhaug International University College
po@dbi.edu

Resumé: Denne artikel drøfter forholdet mellem frelsens objektive og subjektive aspekter. Hovedvægten ligger på, hvordan disse aspekter er blevet tilrettelagt forskelligt i et repræsentativt udvalg af forsoningsteorier ned gennem kirkens historie, dog sådan at nyere opfattelser fylder mest. Særligt siden det 19. århundrede har tendensen været den, at de subjektive aspekter har fortrængt de objektive. Denne udvikling skete først blandt såkaldt liberale teologer, men omkring årtusindskiftet gentog den sig blandt såkaldt evangelikale. Udviklingen analyseres, og diverse argumenter for subjektiv forsoning kritiseres ud fra den betragtning, at Det Nye Testamente skelner mellem frelsens objektive grund og dens subjektive modtagelse.

Keywords: Forsoningsteori; sonoffer; liberalteologi; feministisk teologi; post-evangelikalisme

Introduktion

Paulus skriver til korintherne: *"Det var Gud, der i Kristus forligte verden med sig selv."* Men så tilføjer han: *"Lad jer forlige med Gud!"* (2 Kor 5,19-20). Forliget eller forsoningen (καταλλαγή) med Gud har to sider: Først gjorde Gud noget. Det skete 'i Kristus'. Det er derfor færdigt. I sig selv mangler det ikke noget. Derefter kalder Gud på os: "I må tage imod det, ellers får I ingen gavn af det." Frelsen har både en objektiv og en subjektiv side. Den objektive er det, som er gjort færdigt for os og udenfor os. Gud gjorde det 'i Kristus', før vi blev født. Han gjorde det for alle mennesker. Langfredag var alle mennesker 'i Kristus', idet Han døde for os alle.¹

Men også dette 'i Kristus' har både en objektiv og en subjektiv side. Nogen er 'i Kristus', mens andre ikke er det. Derfor siger Paulus til korintherne: *"Er nogen i Kristus, er han en ny skabning. Det gamle er forbi, se, noget nyt er blevet til!"* (2 Kor 5,17). Til romerne skriver han: *"Så er der da nu ingen fordømmelse for dem, som er i Kristus Jesus"* (Rom 8,1). Selv om nogen er 'i Kristus', er der ifølge Paulus også nogen, der befinder sig et andet sted. Senere i kapitlet læser vi: *"De, som er i kødet, kan*

¹ Til den reformerte lære om en begrænset forsoning, kun for de forudbestemte; se Carsten Elmelund Petersen: "Døde Jesus for alle – eller kun for de forudbestemte" i nærværende nr. af eMissio, side 92-117

ikke være Gud til behag. Men I er ikke i kødet, I er i Ånden” (8,8-9). Tidligere har han sagt: *”Ved ham [Kristus] har vi i troen fået adgang til den nåde, som vi står i”* (5,2). Det er ved troen, vi flytter ind ’i Kristus’. Men i Galaterbrevet knytter han dette til dåben: *”Alle I, der er døbt til Kristus, har jo ikklædt jer Kristus”* (Gal 3,27). Umiddelbart før knytter han det dog også til troen: *”I er alle Guds børn ved troen”* (3,26). Men ikke alle mennesker er ved dåb og tro kommet ind ’i Kristus.’ Paulus tænker på dem ”med gråd”, siger han: *”Der er mange [...] der lever som fjender af Kristi kors. De ender i fortabelse [...] Men vort borgerskab er i himlene”* (Fil 3,18-20).

Frelsens objektive side er fuldbragt én gang for alle. Den skal ikke gentages, og den kan ikke forbedres på nogen måde. Men den må modtages. I teologihistorien har vi normalt skelnet mellem ’forsoningen’ som det objektive, det én gang for alle afsluttede, der gælder for alle mennesker, hvad enten de tror på det eller ej, og ’genfødslen’ eller ’omvendelsen’ som det subjektive, der må ske med den enkelte. Brugen af disse begreber er dog ikke entydig. Som vi så i 2 Kor 5, kalder Paulus både det objektive og det subjektive for ’forsoning’ eller ’forlig’. I Bibelen og i teologihistorien bruges udtrykket ’retfærdiggørelse’ ofte synonymt med genfødsel eller omvendelse. Paulus siger, at vi *”er blevet gjort retfærdige af tro”* (Rom 5,1). Uden troen er vi altså ikke retfærdige for Gud. Men dele af den lutherske tradition skelner mellem objektiv retfærdiggørelse, også kaldet verdensretfærdiggørelse, på den ene side og subjektiv retfærdiggørelse på den anden side. Den første brug af ordet ’retfærdiggørelse’ svarer til, hvad jeg her kalder ’forsoning’. Den anden brug af udtrykket svarer til, hvad jeg her kalder ’genfødsel’ eller ’omvendelse’. Men uanset forskellig sprogbrug er det klart, at frelsen har både en objektiv og en subjektiv side. Selv om Gud har tilvejebragt frelsen for alle mennesker (forsoning), har ikke alle mennesker taget imod denne frelse (genfødsel/omvendelse). Selv om Gud vil, *”at alle mennesker skal frelses”* (1 Tim 2,4), siger Paulus alligevel med gråd, at der er nogen, der ender i fortabelsen.

Striden mellem Anselm og Abélard

Siden det 12. århundrede og særligt intenst siden det 19. århundrede har sontringen mellem frelsens objektive og subjektive side været genstand for diskussion. Ærkebiskop *Anselm* af Canterbury (ca.1033-1109) og lærer ved katedralskolen i Notre Dame, Paris, *Pierre Abélard* (1079-1142) var dybt uenige om, hvorvidt forsoningen hørte til frelsens objektive eller subjektive side.

Ifølge *Anselm* har vores synd fortørnet den hellige Gud. Synden forhindrer det gode forhold mellem os og Gud. Derfor skriver Anselm omkring år 1098:

”Intet er i verdens forordning mindre tåleligt, end at skabningen tager den forskyldte ære fra sin Skaber, og ikke giver tilbage, hvad den tager [...] Så er det altså nødvendigt, at enten bliver den borttagne ære givet tilbage, eller straf følger (*aut ablatus ... aut poena*).”²

Hvis Gud ikke sikrer, at det røvede leveres tilbage, eller at røveren straffes, vil Han ikke være tro mod sig selv. Anselm fortsætter samme sted:

² Her citeret fra Anselm: *Hvorfor Gud Blev Menneske*, København: C.A. Reitzels Boghandel 1978, 42 (bog 1, kap.13). Migne PL 158,378-379. Se anvendte forkortelser efter denne artikel.

”Fordi begge dele er lige så upassende (*inconvenientia*) som umulige, er det nødvendigt (*necesse est*), at alle synder følges af enten fyldestgørelse eller straf (*satisfactio aut poena*).”³

Anselm skelner skarpt mellem disse alternativer: Løsningen kan ikke være *både* fyldestgørelse og straf. Det er et enten-eller. Men straf vil betyde menneskenes udslettelse, og i så fald vil Guds plan med skaberværket blive forhindret. På den anden side kan ingen anden end Gud yde den nødvendige fyldestgørelse (satisfaktion, betaling), og ingen anden end mennesket skal yde den. ”Da er det nødvendigt, at et Gud-menneske foretager den”, siger han.⁴ Derfor måtte Gud blive menneske for at yde sig selv den nødvendige betaling for synden.

Det helt store problem er synden og den vrede eller fortørnelse, som synden har vakt i Gud. Anselm siger, at store dele af traditionen – repræsenteret ved hans samtalepartner, *Boso* – ikke har gjort sig klart, ”hvor stor en vægt synden har.”⁵ Syndens størrelse svarer til Ham, som den er begået imod. Selv den mindste synd har uendelig størrelse og vægt, fordi den er begået mod den evige og uendeligt hellige Gud. Derfor er det rimeligt, at ”Gud kræver fyldestgørelse efter syndens størrelse.”⁶ Men en sådan fyldestgørelse kan et almindeligt menneske ikke levere. Løsningen må da være, at Gud selv bliver menneske og påtager sig at betale på vore vegne. Der er tale om objektiv forsoning, fordi Jesu korsdød bevirker en forandring udenfor os mennesker, nemlig i Gud selv. Gud bliver forsonligt indstillet overfor os. Anselms opfattelse er noget uvenligt blevet beskrevet som ”den kommercielle forsoningslære”,⁷ fordi den synes at reducere forholdet mellem Gud og mennesker til købmandskab: Vi har en stor regning, som vi ikke selv kan betale. Men Jesus betaler for os. Dermed er gælden ude af verden.

Mens *Pièrre Abélard* underviser i Paris omkring 1134, skriver han en kommentar til Romerbrevet, hvori han reagerer ganske stærkt på Anselms beskrivelse af såvel problemet som løsningen. Ingen nødvendighed tilsiger, at Gud skal kræve enten fyldestgørelse eller straf, mener Abélard. Gud kan bare tilgive menneskene.

”Hvor ondt og urimeligt forekommer det dog at forlange blodet af en uskyldig som pris for noget, eller at det på nogen måde skulle formilde Ham, at en uskyldig bliver myrdet, og endnu mindre, at Gud skulle acceptere sin Søns død for derved at blive forsonet med verden?”⁸

Ifølge Abélard er både Kristi liv og død eksempler på Guds ubegrænsede kærlighed. Særligt Kristi selvhengivelse og smerte på korset motiverer os til at angre synden og forbedre os. Dette er forsoningen med Gud.

³ Her citeret fra Anselm: *Hvorfor Gud Blev Menneske*, 45 (bog 1, kap.15). Migne PL 158,381.

⁴ Her citeret fra Anselm: *Hvorfor Gud Blev Menneske*, 86 (bog 2, kap.6). Migne PL 158,404.

⁵ ”Quanti ponderis sit peccatum” (bog 1, kap.21), Migne PL 158,393. Hvor intet andet anføres, er citater fra Migne oversat af mig.

⁶ Her citeret fra Anselm: *Hvorfor Gud Blev Menneske*, 65 (bog 1, kap.21). Migne PL 158,394.

⁷ Se f.eks. Louis Berkhof: *Systematic Theology*, Edinburgh: The Banner of Truth Trust 1958, 385.

⁸ ”Quam vero crudele et iniquum videtur, ut sanguinem innocentis in pretium aliquod quis requisierit, aut ullo modo ei placuerit innocentem interfici, nedum Deus tam acceptam Filii sui mortem habuerit, ut per ipsam universo reconciliatus sit mundo?”, Migne PL 178,835-836.

Bernard af Clairvaux (1090-1153) kritiserede sin samtidige Abélard for at lære, at Kristus levede og døde udelukkende for med sine ord og sit liv at lære menneskene, hvordan vi skal leve, og hvor langt vi skal gå i vores kærlighed.

”Altså lærte Han os om retfærdighed, men Han gav os den ikke. Han fremviste kærligheden, men indgød den ikke i os.”⁹

Bernard er mildest talt utilfreds med denne beskrivelse af forsoningen.

Alister McGrath mener, at Abélard er blevet misforstået i en alt for subjektiv retning. *Ben Pugh* giver dog gode argumenter for den læsning af Abélard, som Bernard og den senere tradition har leveret.¹⁰ Siden da er Abélards opfattelse også blevet kritiseret for, at Jesu lidelse og død forekommer unødvendig. Kunne Gud ikke vise os sin kærlighed på andre måder? Det minder om den situation, hvor to elskende sidder på en klippe og kigger ud over havet. Pludselig siger manden: ”For at vise dig, hvor meget jeg elsker dig, vil jeg nu kaste mig i havet og drukne!” Han kaster sig ud fra klippen og forsvinder i bølgerne. Men hvad gavner det kvinden? Abélard kan så svare: ”Jesus opstår jo igen på tredjedagen, så billedet holder ikke.” Men det forbliver uklart, hvorfor det kræver Jesu lidelse og død at vise os Guds kærlighed. Desuden mangler Bibelens tale om Guds vrede og om offerlammet.

Tre opfattelser af forsoningen

Indtil 1930 var det almindeligt kun at skelne mellem to hovedtyper af forsoningslære, nemlig Anselms objektive og Abélards subjektive. Det var også almindeligt at sige, at Martin Luther, de øvrige reformatorer og ikke mindst den protestantiske ortodoksi fulgte Anselms opfattelse. Liberalteologien i det 19. århundrede fulgte derimod Abélard.

Men i 1930 formulerede den svenske biskop og professor, *Gustaf Aulén* (1879-1977), en tredje forsoningsopfattelse, som han kaldte den klassiske, fordi han mente, at den i højere grad repræsenterede både Det Nye Testamente, oldkirkens og Martin Luthers forståelse af forsoningen.¹¹ Aulén kaldte også denne tredje opfattelse for den dramatiske, fordi den skildrer Kristi kamp med og sejr over de negative magter, der truer tilværelsen.¹² Det store problem, som forsoningen tager sig af, er

”synden, döden och djävulen. Denna trilogi av fördärvmakter.”¹³

Anselms objektive opfattelse kaldte Aulén den latinske, fordi den er særligt karakteristisk for den vestlige, latintalende kristenhed. Det store problem er her menneskenes synd og ikke mindst den vrede, som synden vækker i Gud. Kristus ofres for synden med sonende virkning. Resultatet er, at Guds vrede

⁹ Migne PL 182,1067 (*Contra Quædam Capitula Errorum Abaelardi* kap.7,17).

¹⁰ Alister McGrath, “The Moral Theory of the Atonement. An Historical and Theological Critique”, i: *Scottish Journal of Theology* Vol.36, No.2, 1985, 206-209. Ben Pugh: *Atonement Theories. A Way Through the Maze*, Eugene, OR: Cascade Books 2014, 130-131.

¹¹ Gustaf Aulén: *Den kristna försoningstanken. Huvudtyper och brytningar*. Olaus-Petri-Föreläsningar, Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag 1930.

¹² ”Den dualistisk-dramatiska typen betecknar jag som kristendomens *klassiska* försoningsmotiv [...] Under de första 1000 åren av kristendomens tillvaro är motivet avgjort förhärskande [...] Det möter oss sedan igen, mäktigare och djupare utformat än någonsin inom den gamla kyrkan, hos Martin Luther”, Aulén: *Den kristna försoningstanken*, 13 (kursiv i originalen).

¹³ Aulén: *Den kristna försoningstanken*, 25.

lægger sig, og Han bliver forsonligt stemt overfor mennesker. Abélards opfattelse kaldes derimod subjektiv, fordi det store problem er menneskenes modvilje mod Gud og had til hinanden, og fordi forsoningen sker subjektivt inde i os, når vi lader os forsone.

Forsoningen bliver gerne fremstillet som løsningen på menneskets dybeste problem. Men hvad er det problem, som forsoningen er løsningen på? Groft sagt kan problemet ligge tre steder: Enten er Gud problemet, fordi Han er vred på os på grund af vores synd. Derfor vil Han straffe os. Eller problemet kan være de ydre omstændigheder, fordærvmagterne, der truer livet. Eller problemet kan befinde sig inde i os mennesker: Vi lukker os for Gud og for hinanden. Forsoningslæren vil blive bestemt af det problem, som vi mener, at forsoningen skal løse. I kort form kan de tre opfattelser af problemet og løsningen gengives sådan:

1. Objektiv forsoningslære fokuserer på Guds vrede som problemet og *Kristus som præsten*, der bringer et sonoffer for vores synd. Kristus er samtidig det offer, den syndebuk, der bringer forsoningen med Gud i stand.
2. Klassisk eller dramatisk forsoningslære fokuserer på de negative magter: Synden, døden og Djævelen som problemet og *Kristus som kongen*, der besejrer disse magter, så livet kan udfolde sig her og nu.
3. Subjektiv forsoningslære fokuserer på os mennesker som problemet og *Kristus som profeten*, der med ord og gerning viser os Guds kærlighed, så vi vender om til Gud, lader os forsone med Ham og forbedrer os.

Objektiv forsoningslære

Jeg vælger i dette afsnit at fokusere på *Martin Luther* (1483-1546) som repræsentativ for reformationen. Han siger i 1528 eller 1529 i sine forelæsninger over Esajas' Bog (kap.43,24):

”Dette er den kristne religion: Én har syndet, en anden gør fyldest. Synderen gør ikke fyldest. Den, der gør fyldest, har ikke syndet. Det er en forunderlig lære.”¹⁴

Og lidt senere i Luthers kommentar til Es 53,5:

”Bemærk den forunderlige udveksling: Den ene synder, den anden gør fyldest. Den ene fortjener freden, den anden får den.”¹⁵

Selvfølgelig er der mere at sige om den kristne tro. Men her er vi inde ved centrum, ved det, der frem for noget definerer *religio Christiana*. Luther resumerer ofte troen på lignende måder. Mens sognepræsten i Wittenberg, *Johannes Bugenhagen* (1485-1558), var i København 1537-39 for at få styr på reformationen dér, holdt Martin Luther 53 lørdagsprædikener over Joh 1-4 i *Marienkirche*. I sin prædiken over Joh 1,29 lader han Jesus sige:

”Du er ikke længere en synder. Det er jeg. Jeg træder i dit sted. Du har ikke syndet, men det har jeg. Hele verden er i synden, men I er ikke i synden. Det er jeg derimod. Alle dine synder ligger nu på mig og ikke på dig.”

¹⁴ ”Ita haec religio Christiana: Alius peccavit, alius satisfecit. Peccans non satisfacit. Satisfaciens non peccat. Mirabilis est doctrina” WA 31,2,339,27-29. LW 17,99. Hvor intet andet anføres, er citater fra WA oversat af mig.

¹⁵ ”Vide mirabilem mutacionem. Alius peccat, alius satisfacit. Alteri debetur pax, et alius habet eam” WA 31,2,435,11-12. LW 17,225.

Luther tilføjer: ”Dette kan ingen begribe.”¹⁶ At Jesus tager mine synder på sig og i stedet giver mig sin retfærdighed kvit og frit, kalder Luther ofte for ”Et lykkeligt bytte!”¹⁷ I kirkehistorien er udtrykket ofte blevet brugt om brudemystikken, hvor bruden siger om brudgommen: ”Alt hans er mit, og alt mit er hans.” I 1520 bruger Luther netop udtrykket sådan i *Om et kristenmenneskes frihed*.¹⁸ I sine forelæsninger over Galaterbrevet (kap.3,13) siger Luther:

”Dette er den lære, der er den glædeligste og mest trøsterige. Den lærer, at Gud nærer en usigelig og uvurderlig barmhjertighed og kærlighed til os. Da den barmhjertige Fader nemlig så, at vi blev overvældet af loven, og blev holdt under forbandelse, samt at intet som helst kunne befri os fra den, sendte Han sin Søn til verden, lagde alle de synder, som alle mennesker har begået, på ham og sagde til ham: Du skal være Peter, fornægteren, Paulus, forfølgeren, gudsbespotteren og voldsmanden, David, horkarlen, synderen, der spiste æblet i Paradiset, røveren på korset, kort sagt skal du være den repræsentant for alle mennesker, der har begået alle menneskers synder. Og betænk så, at du skal betale og gøre fyldest for dem (*pro eis satisfacias*). Så kommer loven og siger: Jeg finder, at denne synder tager alle menneskers synder på sig, og for øvrigt ser jeg ingen synd undtagen hos ham. Følgelig skal han dø på korset. Og så angriber loven ham og dræber ham. Da dette var sket, var hele verden blevet rensat og alle dens synder var blevet sonet.”¹⁹

I disse Luther-citater ser vi løsningen på problemet. Men hvad er det problem, som Jesus er løsningen på?²⁰ I sin Store Katekismus, forklaring til den anden trosartikel, skriver Martin Luther:

”Da vi var blevet skabt og havde modtaget alt godt fra Gud Fader, kom Djævelen og kastede os ud i ulydighed, synd, død og al ulykke, så at vi faldt under Guds vrede og unåde og blev underkastet evig fordømmelse, som vi selv havde forskyldt og fortjent.”²¹

Luthers tyske tekst siger, at vi lå i Guds ”Zorn und Ungnade.” Den latinske tekst siger ”in ejus indignatione.” Derfor er det også Gud, der underkaster os ”ewigem Verdamnis”, eller på latin ”perpetuae damnationi.” I sin gennemgang af Sl 90 i oktober 1534 siger Luther:

”Hele menneskeheden er faldet så dybt og er blindet så meget af arvesynden (*peccato Originis*), at mennesket hverken kender sig selv eller Gud.”

Vi forstår ikke, hvor forfærdelig vores synd er. Derfor fatter vi ikke, hvor stor Guds vrede er. Luther siger til Gud:

¹⁶ ”Du bist nicht mehr ein sündler, sondern Ich, Ich tritt an deine stat, du hast nicht gesündigt, sondern ich, die gantze welt ist in sünden, aber ihr seid nicht in sünden, sondern ich, auff mir sollen alle ewer sünde ligen und nicht auf euch. Es kans niemand begreifen” WA 46,681,4-8. LW 22,167. Martin Luther: *Johannes 1*, København: Books on Demand 2018, 170.

¹⁷ ”...feliciter commutans” WA 40,1,443,23; ”...admirabili commertio peccata nostra iam non nostra, sed Christi sunt” WA 5,608,7; ”der fröhlich wechssell” WA 7,25,34; ”der wunderbarliche wechsell” WA 10,3,356,21-22. Udtrykket skyldes egentlig ikke Luther selv, men kendes allerede fra det andet århundrede, hvor *Brevet til Diognet* 9,5 benytter det i denne form: ”Åh, det søde bytte” (ὦ τῆς γλυκείας ἀνταλλαγῆς). Migne PG 2,1181. I musikhistorien er ”O admirabile commercium” ofte blevet brugt som en lovprisning af inkarnationen.

¹⁸ WA 7,25-26 (tysk); 54-55 (latin). LW 31,351.

¹⁹ Her citeret fra Martin Luther: *Skrifter i Udvalg. Store Galaterbrevskommentar* bd.1, København: Credo Forlag 1981, 372. WA 40,1,437,18-438,14. LW 26,280. I Huspostillens prædiken over Matt 26,36-46 siger Luther: ”Es lagen im auff dem hals der gantzen welt sünde, das solcher todt, den er leyden solt, ein sünden tod war und ein tod des zorn Gottes” (WA 52,735,6-7).

²⁰ For en nærmere udfoldelse af problemet og dets løsning ifølge Martin Luther, se Peter Olsen, ”Objektiv Forsoning. Hvad var Luthers problem for 500 år siden – og er problemet der stadig?”, i: *eMissio* årgang 2, 2017, 8-18 <https://www.emissio.net/index.php/emissio/article/view/22> (læst d.5/7 2019).

²¹ Her citeret fra Martin Luther: *Skrifter i Udvalg. Den Store Katekismus*, København: Credo Forlag 1996, 112-113. *Bekennnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht 1967, 651.

”Din lidenskab er lige så stor som dig selv. Derfor er din lidenskab uendelig og din vrede umålelig (*infinitus furor et immensa ira*).”²²

Her genfinder vi Anselms problemstilling: Af os selv fatter vi ikke, hvor stor en vægt synden har. I sine schmalkaldiske artikler (3. del stk.1) skriver Luther i 1537:

”Denne arvesynd er en så fuldstændig dyb og ond fordærvelse af naturen, at ingen fornuft kan erkende den, men den må tros ud fra Skriftens åbenbaring.”²³

Vel er både sygdom, ulykke, død og ikke mindst Djævelens magt betydelige problemer. Men ifølge Martin Luther er de afledt af et endnu større problem, nemlig Guds forfærdelige vrede over synden. Ret forstået er Gud derfor et større problem end Djævelen. Men Gud har selv givet os løsningen på det problem, som Hans vrede er for os. I en prædiken over Joh 3,16 i juni 1522 siger Luther:

”Jeg har ofte sagt, at troen på Gud ikke er nok. Omkostningerne må også være der. Tyrkerne og jøderne tror også på Gud, men uden midlet og omkostningerne.”²⁴

De ved godt, at Gud findes, at Han er hellig og god. Men de ved ikke, hvad Gud har gjort til vores frelse. De kender ikke *die Köste Gottes*. De ved ikke, at det kostede Gud Hans egen Søn at frelse os. Men hvilken virkning havde så Kristi død? I samme prædiken siger Luther:

”Nu ser I, at Kristus ikke gør andet end, at Han gør Faderen sød (eller nådigt stemt) mod os.”²⁵

Havde det ikke været for ”omkostningerne”, havde Faderen ikke været os nådigt stemt. Vel elsker han os, derfor sendte Han sin Søn. Men vores synd vækker en forfærdelig vrede i Guds hellige væsen. Havde det ikke været for Sønnens stedfortrædende lidelse og død, kunne Gud ikke være sammen med os.

Efter det ovenfor givne citat fra *Den store Galaterbrevskommentar* om Guds Søn, der bliver pålagt alle menneskers synd, siger Luther:

”Hvem kan beskrive, hvor stort det er at kunne stole på, at Gud ikke er eller nogen sinde vil blive vred på os, men i evighed vil være en nådig og mild Fader for Kristi skyld? [...] Det er en frihed, der ikke er til at beskrive, at vi i evighed er befriet fra Guds vrede [...] Heraf følger en anden frihed (*ex hac sequitur alia libertas*), ved hvilken vi gennem Kristus bliver trygge for og frie fra loven, synden, døden, Djævelens magt og Helvede.”²⁶

Bemærk dette: ”Heraf følger en anden frihed...” Guds vrede er det første og største. Sygdomme, ulykker, døden og Djævelens magt er afledte problemer. De skyldes synden og Guds vrede. Som Paulus siger: Døden er en løn for synden (Rom 6,23). Havde det ikke været for synden og Guds vrede over den, så havde hverken sygdom, ulykke, død eller Djævelen haft nogen magt over os. Og når Guds vrede forsvinder, så ”følger heraf”, at alle de sekundære problemer mister deres magt.

²² WA 40,3,485,9-10; 567,23-24. LW 13,76; 124.

²³ Her citeret fra De schmalkaldiske artikler, i: Martin Luther: *Skrifter i Udvalg. Troens evangelium. Ord og sakrament*, København: Credo Forlag 1994, 379. *Bekennnisschriften*, 434. WA 50,221-222. Jf. WA 42,196,3-5.

²⁴ ”Ich hab vor offft gesagt, das der glaub nicht allein genug sey zu got, sunder die khost muss auch da sein: die Turcken und Juden glauben auch an got, aber an [ohn] mittel und khost”, WA 10,3,161,12. Jf. WA 10,1,1,471.

²⁵ ”Nun secht ir das der Christus nichts anders thut, den das er uns den vatter suess mach”, WA 10,3,161,4-5.

²⁶ Her citeret fra Martin Luther: *Store Galaterbrevskommentar* bd.2, København: Credo Forlag 1984, 213. WA 40,2,3,26-4,14. LW 27,4.

Der er en rækkefølge eller en orden mellem de magter, der truer os: Guds vrede er det første og største. På grund af den underlægges vi døden og Djævelen. Det er en forbandelsens orden, en *ordo maledictionis*. Men svarende til den er der også en rækkefølge eller en orden mellem løsningerne: Kristus bliver tilregnet vores synd og dør som et sonoffer under Guds vrede. På grund af dette mister døden og Djævelen deres ret og magt til at ødelægge livet. Ligesom der er en forbandelsens orden, er der også en velsignelsens orden, en *ordo benedictionis*. For Kristi skyld og ved troen på Ham er vi i det rum, hvor Gud ikke længere er vred. Dette rum kalder Paulus 'i Kristus'. Når vi er i dette rum, står vi i nåden (Rom 5,2). Vi er i nådens stand (*status gratiae*). Så længe vi er udenfor dette rum, står vi i Guds vrede (Ef 2,3). Vi er i vredens stand (*status irae*).

Denne rækkefølge eller orden kommer også til udtryk, når Luther skal forklare forholdet mellem Kristus som præst og konge. I 1522 siger Luther i en prædiken om Kristi kongelige værdighed:

"At Han er konge over alle ting til bedste for os ville ikke være muligt, hvis Han ikke først havde forsonet Gud [...] For at Han kan være præst og ved sit præstelige embede forsoner os med Gud, må Han tilfredsstille Guds retfærdighed (*gottis gerechticheyt fur uns gnugthun*) [...] Han måtte give sig selv, dø og således i sig selv overvinde synden med sin død. Altså er Han kommet til sit præstedømme ved døden, og ved præstedømmet har Han opnået sit kongedømme (*durchs priesterthum tzum konigreich kommen*)."²⁷

Vel er Kristus både præst og konge samtidig, men logisk set er der denne orden: Først blev Han vores ypperstepræst, der slagter et lam som sonoffer for vore synder. Kristus er samtidig det offerlam, der bliver slagtet. På grundlag af dette offer er Han kongen, der besejrer døden og Djævelen for os. I en anden prædiken fra samme år siger Luther, at Kristus blev

"menneske og tog på sig vores synd og Faderens vrede (*den zorn des vaters*). Han druknede begge i sig selv, hvorved Han forsonede os med Gud Fader. Uden denne tro er vi vredens børn (*kinder des zorns*)."²⁸

Gustaf Aulén skriver med rette:

"Temat om den gudomliga vreden [...] för oss in i det allra innersta av Luthers teologi. Luther brukade berömma sig av att han talat mäktigare om Guds vrede än som skett under påvedömet."²⁹

For Luther er Guds vrede det altoverskyggende problem, som Jesus tager sig af på vore vegne ved selv at gå ind under denne vrede. Hvis vi ikke tror dette stedfortrædende sonoffer, står vi i Guds vrede. Vi er *ikke* 'i Kristus.' Vi er *ikke* Guds børn.

Luthers forsoningslære er grundlæggende objektiv: Guds vrede over synden forsvinder ved at blive båret af en stedfortræder. Hos Luther er forsoningen ikke enten betaling (satisfaktion) eller straf, som hos Anselm, men begge dele samtidig. Jesus er sonofferet, der bærer synden, vreden og straffen i stedet for os mennesker. Derved betaler Han prisen for vores synd. Men samtidig besejrer Han døden, Djævelen og alle andre magter, der truer vores liv. Luthers forsoningslære er både objektiv og såkaldt 'klassisk', men med logisk prioritet for det objektive. Det subjektive element i frelsen er vores

²⁷ WA 10,1,1,720,14-721,2.

²⁸ WA 10,3,136,9-12. Om forståelsen af Guds vrede i Martin Luthers teologi, se også Peter Olsen, "Verbalpræsens. Guds Nærvær i Ordet som Lov og Evangelium", i: Jakob Valdemar Olsen red.: *Den kristne forkyndelse. Teori og praksis fra Bibelen, i historien, til verden*, Fredericia: Kolon 2018, 116-121.

²⁹ Aulén: *Den kristna försoningstanken*, 192.

modtagelse af Jesu stedfortrædende lidelse for vore synder. Denne modtagelse i tro og ved dåb hører med til forståelsen af frelsen, men strengt taget ikke til forsoningslæren.

I det meste af det 20. århundrede har den evangelikale bevægelse på verdensplan og vækkelsesbevægelserne i Skandinavien været kendetegnet af reformatorisk teologi, herunder den objektive forsoningslære, og derfor også en tydelig opposition til den tyske liberalteologi. Men i de senere år er denne skelnen blevet udfordret, bl.a. fordi det objektive og det subjektive er blevet blandet sammen. Mange såkaldt post-evangelikale argumenterer nu på en måde, som vi kender fra liberalteologien. En del låner desuden tanker og udtryk fra den radikalt feministiske teologi og fra befrielsesteologien. Inden vi ser på denne udvikling, vil vi undersøge både liberalteologiens opfattelse af forsoningen og en af dens forløbere, socinianismen.

Subjektiv forsoningslære

På reformationens venstrefløj finder vi blandt anabaptisterne en del, der afviser treenighedslæren. Typisk er der tale om dynamisk monarkianisme: Kun Faderen er Gud, mens Jesus er et menneske, der udrustes med Guds upersonlige kraft (δύναμις), også kaldet Helligånden. Jesus er altså ikke evig Gud, og Helligånden er ikke personlig. *Michael Servetus* (1511-53) tilsluttede sig denne opfattelse. Ikke mindst derfor blev han brændt som kætter i Genève.³⁰ En anden dynamisk monarkianer var italieneren *Fausto Sozzini* (1539-1604), latiniseret *Faustus Socinus*.³¹ På grund af sin teologi måtte han flygte fra hjembyen Siena til Lyon, videre til Basel og sidst til Krakow i Polen. I Basel skrev han sit hovedværk om forsoningen, *De Jesu Christo Servatore* (1578), der først kunne udgives i 1594, da Socinus var i relativ sikkerhed i Polen. Omkring hans død oprettede hans antitrinitariske trossamfund, *De polske Brødre*, et akademi i Rakow (eller Rakau) nordøst for Krakow. Der forfattede de samtidig deres bekendelsesskrift: *Rakowerkatekismen* (1605). På grund af forfølgelse midt i det 17. århundrede blev akademiet nedlagt og socinianerne spredt til Rumænien (Siebenbürgen), Østpreussen, Brandenburg og Holland, senere hen også til USA.

Socinus' forsoningslære har som sit udgangspunkt, at satisfaktion og tilgivelse udelukker hinanden. Der er ikke tale om eftergivelse af gæld, hvis gælden allerede er betalt. Sådan forholder det sig, hvad enten gælden betales af skyldneren selv eller af en stedfortræder. Tilsvarende: Hvis Jesus bliver straffet for min synd – hvilket Han ifølge Socinus *ikke* gør – så kan jeg ikke derefter blive straffet for den samme synd. Kernen i reformatorerens objektive forsoningslære er ellers, at Jesu stedfortrædende lidelse er grundlaget for, at Gud kan tilgive os. Men dette er en selvmodsigelse, hævder Socinus. Hvis Jesus har betalt for synden, er der ikke længere noget at tilgive. Desuden er der ikke tale om nogen arvesynd eller noget syndefordærv, kun om en akkumuleret gæld. Med lignelsen om den gældbundne tjener (Matt 18) lærer Jesus os, at Gud eftergiver vores gæld, *uden* at nogen betaler den. På det grundlag forklarer Jesus, at vi skal ligne Gud og tilgive hinanden uden at kræve nogen modydelse. Men hvis Gud ikke bare tilgiver, hvorfor skal vi så bare tilgive? Skal vi ikke være som Gud overfor hinanden?

³⁰ George Huntston Williams: *The Radical Reformation*. Third Edition, Kirksville, MO: Truman State University Press, 467-468. Lauge Olaf Nielsen: *Jean Calvins forsvar for religiøs intolerance*, København: Det teologiske Fakultet. Københavns Universitet 2014.

³¹ Christian Glarbo, "Socinianerne", i: J. Oskar Andersen red.: *Kirkeleksikon for Norden* Bd.4, København: H. Haagerups Forlag 1929, 271-272. Williams: *Radical Reformation* drøfter forskelle mellem Servetus' og Socinus' kristologi (p.985).

Hvis Gud straffer os for den gæld, som Jesus allerede har betalt på vore vegne, hvad skulle så forhindre os i at nægte tilgivelse, indtil vores næste har betalt sin gæld? Og når Jesus kun led en begrænset tid, kunne Han ikke derved betale en evig skyld, hævder Socinus. I øvrigt ville Gud handle umoralsk og i strid med sin egen lov, hvis Han straffede en uskyldig i stedet for de skyldige. Det ville også føre til, at vi blev moralsk dovne, hvis Gud regnede os som retfærdige, uden at vi på nogen måde gjorde os fortjent dertil.

Desuden skal mange af de udtryk, som Bibelen bruger om frelsen, forstås billedligt. Når der står, at Kristus døde *for* os og *for* vore synder (lat. *pro*; gr. *ἀντί* og *ὕπερ*), er meningen *ikke*, at Kristus døde i stedet for os. Meningen er, at Kristus døde til fordel for os! Vi bliver holdt nærmest som fanger (*tamquam captivos*) af synden, Djævelen og verden (*peccatum, diabolis, mundus*). Men Kristus bryder deres magt, så vi nu kan slippe synden og leve helligt. Dette er måden, hvorpå forsoningen finder sted: Syndens magt brydes subjektivt inde i den enkelte af os. Gud tilgiver den, der af hjertet angrer synden, vender om fra den og lever et nyt og uskyldigt liv.³²

I det 19. århundrede tilslutter den klassiske liberalteologi sig en lignende opfattelse af forsoningen. Professor i kirkehistorie i Berlin, *Adolf Harnack* (1851-1930), skriver i sin bog om kristendommens væsen:

”Læren om ’den objektive Forsoning’ er blevet en tung Prøvelse for Kirkehistorien og har tilsløret Religionens Alvor for hele Generationer.”³³

Ifølge Harnack kan vi ikke længere betragte Jesu død som stedfortrædende lidelse af straf.

”Men paa Kristi Kors har Menneskeheden erfaret den sig i Døden bevarende Renhed og Kærlighed saa inderligt, at den ikke mere kan glemme det” (p.116).

Kristus døde nemlig for at vise os Guds ubegrænsede kærlighed og netop derved forløse etisk renhed og kærlighed i os. Med Harnacks ord:

”Det hele Evangelium [...] kan fremstilles som et sædeligt Budskab” (p.52).

Men Gud forlanger ikke bare sædelighed af os, nej, Han forlanger den af et rent hjerte.

”Den nye Retfærdighed er den Retfærdighed, som skal bestaa, naar man sænker Maalestokken i Hjærtets Dyb” (p.52).

Guds lov rummer nemlig i sig

”en uhyre sædeliggørende Kraft, naar den udbredes over alle menneskelige Forhold og iagttages alvorligt” (p.56).

Tager vi bare fat for alvor, vil vi opleve store moralske fremskridt. Jesus forkyndte i grunden det samme som farisæerne, men Han gjorde det med en sådan ”Personlighedens Kraft”, at det i Hans disciple ”spirede og bar frugt” (p.36). Kristendommens inderste væsen er derfor kraft til sædelighed. Dette virker Jesus i disciplene med sine ord. Men Hans død gør det endnu stærkere for os, siger Harnack:

³² Alan W. Gomes, ”De Jesu Christo Servatore: Faustus Socinus on the Satisfaction of Christ”, i: *Westminster Theological Journal* vol.55, no.2, 1993, 209-231. For de latinske citater fra Socinus, se ibid p.221.

³³ Adolf Harnack: *Kristendommens Væsen*, København: Pio’s Boghandel 1900, 133-134. Efterfølgende referencer til Harnack: *Kristendommens Væsen* står i parenteser i teksten.

"His death [...] had *the single object* of convincing sinners that forgiving Love is mightier than the Justice before which they tremble."³⁴

Jesu kors havde denne ene hensigt; at ændre noget i os, ikke i Gud. Harnack minder os om, at Gud er kærlighed! Men der er desværre en religiøs naturlov inde i os, der fremstiller Gud som en vred dommer. "This conception of God is a false one", understreger Harnack.

"Far be the thought from us that God has been turned from wrath to love, and that something had to be paid or sacrificed in order that He might love and forgive."³⁵

Den vrede Gud findes kun i vores bevidsthed. Men når Gud selv kommer til os, og vi erfarer Hans kærlighed, så smelter denne følelse inde i os, og vi lader os forsones med Gud. Egentlig er dette en forløsningslære: Vi forløses fra vore negative tanker, vrede, trods og frygt. Der er ikke tale om forsoning med Gud, for det har Han ikke brug for.

Professor i Bonn og Göttingen, *Albrecht Ritschl* (1822-89), afviser på samme måde, at Gud skulle have et mellemværende med os. *Ole Modalsli* (1913-2006) forklarer Ritschls teologi:

"Gud bliver ikke forsonet ved Kristi død, forsoningen består bare i at vi ved ordet om Kristi kærlighed inntil døden lar os 'subjektivt' forsones. Slik lærte den 'liberale' teologi, og dette grunnsyn er blitt beholdt også i meget av den teologi som har avløst den liberale."³⁶

Kristi død havde samme hensigt som Hans liv: Begge dele var én lang demonstration af den perfekte hellighed, den perfekte lydighed og det perfekte fællesskab med Gud.³⁷ Hans død ændrer ikke noget hos Gud, men forhåbentlig kan den ændre noget i os. Ben Pugh sammenfatter den subjektive forsoningslære sådan:

"In Abelard, the right response was elicited by the love revealed at the cross. With this Socinus and the German liberals agreed."³⁸

Som Modalsli siger, og som vi vil se, er dette grundsyn blevet bevaret i megen af den teologi, som i det 20. og 21. århundrede har afløst den klassiske liberalteologi.

Men allerede i det 19. århundrede fik denne opfattelse indgang i kredse, hvor man ikke ventede det. Præst, lektor og senere rigsdagsmand, *Paul Petter Waldenström* (1838-1917), var en del af den nye evangeliske vækkelse i Sverige. Ved *Carl Olof Rosenius'* (1816-68) død overtog han redaktionen af bladet *Pietisten*. I 1872 offentliggjorde Waldenström en prædiken om forsoningen, som blev et jordskælv i den nye evangeliske bevægelse. Waldenström siger:

"Försoningen är icke en gottgörelse för synd. Den framställes aldrig så i Bibeln. Talet om tillfyllestgörelse för synd är både till ord och innehåll fullkomligt främmande för den heliga skrift [...] Försoningen är icke heller ett blidkande av Guds vrede, såsom hedningarna tänka."

Men hvad mener Bibelen så med forsoning? Waldenström svarer:

"Denna försoning består däri, att människans sinne i förhållande till Gud bliver ändrat så, att hon, från att hava varit 'Guds fiende genom sinnet i de onda gärningarna' (Kol.1:21;

³⁴ Adolf Harnack, "The Atonement in Modern Religious Thought", i: Godet et al.: *The Atonement in Modern Religious Thought. A Theological Symposium*, London: James Clark & Co. 1900, 123 (kursiv tilføjet her).

³⁵ Harnack, "The Atonement", 122.

³⁶ Ole Modalsli: *Korsets gåte. Om Jesu døds betydning*, Oslo: Verbum 1987, 213.

³⁷ Pugh: *Atonement Theories*, 136-138.

³⁸ Pugh: *Atonement Theories*, 149.

Rom.8:7), får barnskapets sinne (Rom.8:15) [...] Försoningen innefattar två moment: a) människans rening från synd, som i Skriften kallas *hilasmós* (den negativa sidan); b) människans försättande i ett rätt förhållande till Gud, vilket i Skriften kallas katallagä (den positiva sidan).”³⁹

Forsoning er altså noget, der sker subjektivt i os: Vi lader os forsones med Gud. Waldenström mente, at den objektive forsoningslæres tale om Guds vrede og straf, der rammer en stedfortræder, var en hedensk idé. Den fremstiller Gud som ond. Den omgør kristendommen til et juridisk system. Og nok så væsentligt: Den findes ikke i Bibelen.

Som en konsekvens af striden om forsoningslæren medvirkede Waldenström i 1878 til dannelsen af *Svenska Missionsförbundet* (siden 2011 *Equmeniakyrkan*) som en *de facto* frikirke. Men Waldenström fortsatte som præst i *Svenska Kyrkan* indtil 1882. Han var rigsdagsmand 1884-1905. Waldenström sammenfattede selv sin forsoningsforståelse i fem teser:

1. Menneskenes fald i synd ændrede ikke Guds forhold til os.
2. Det var ikke Guds vrede eller grusomhed efter faldet, der blokerede vejen for menneskenes salighed.
3. Syndefaldet ændrede kun noget i os mennesker: Vi blev syndige og gled derfor bort fra Gud.
4. Derfor havde vi behov for forsoning. Det havde *Gud* ikke. Forsoningens funktion er at fjerne vores synd, så vi bliver retfærdige igen.
5. Det var *denne* forsoning, Jesus kom for at bevirke.

”Jesus är icke vår ställföreträdare till att borttaga Guds wrede utan Guds ställföreträdare till att borttaga våra synder.”⁴⁰

Jesus dør ikke som et skyldigt sonoffer under Guds vrede. Han bliver ikke straffet stedfortrædende for vore synder. Men Han bærer dem væk. Dette gør Han stedfortrædende for os. Jesus inspirerer os altså ikke bare til at holde op med at synde, som hos Abélard og i den tyske liberalteologi. Han fjerner faktisk vore synder, men *ikke* ved at bære straffen for dem.⁴¹ Jesu død er et renselsesoffer, ikke et sonoffer. Waldenström er ofte blevet forstået udelukkende som talsmand for subjektiv forsoning.⁴² Men dette skal dog kombineres med, at Jesus borttager synden fra menneskene eller absorberer synden i sig. Waldenström kritiserer Abélards rent subjektive lære for at mangle dette ’objektive’ aspekt.⁴³ Som vi skal se, skaber samme ’objektive’ aspekt igen stort postyr, når det får en renæssance omkring årtusindskiftet.

³⁹ Her citeret fra P. Waldenström: *Biblisk Tro*. Fjärde Upplagan, Stockholm: Svenska Missionsförbundets Förlag 1938, 141; 144; 155; 140. Vi vil senere genfinde denne tanke hos C.H. Dodd.

⁴⁰ Pietisten 1872, 370ff. Her gengivet fra Ernst Newman: *Den Waldenströmska Försoningsläran i Historisk Belysning*, Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag 1932, 239-245. Se også Oloph Bexell: *Sveriges kyrkohistoria*. Bd.7. *Folkväckelsens och Kyrkoförnyelsens Tid*, Stockholm: Verbum 2003, 108-114.

⁴¹ Michelle A. Clifton-Soderstrom, ”Happily ever after? Paul Peter Waldenström: Be Ye Reconciled to God”, i: *Ex Auditu* Vol.26, 2010, 91-106. Mange af Waldenströms artikler findes i engelsk oversættelse i et blad, der genbruger det gamle, svenske navn, *Pietisten* (www.pietisten.org). Se også engelske oversættelser af Waldenström om forsoningen her: <https://www.gospeltruth.net/others.htm#atonement>.

⁴² J.L. Balling og P.G. Lindhardt: *Den nordiske kirkes historie*, København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 1973, 320.

⁴³ Newman: *Den Waldenströmska Försoningsläran*, 275-277.

Professor i kirkehistorie i Åbo, *Ernst Newman* (1889-1949), ser en forbindelse mellem Rosenius' forkyndelse og Waldenströms subjektive forsoningslære: Rosenius prøver

”på ett helt annat sätt än 1600-talsortodoxien göra en aldeles fri och omätligt stor kärlek till det dominerande draget i gudsbilden. I själva verket är det säkerligen just från Rosenius och den nyevangeliska förkunnelsen, som Waldenström har fått de starkaste impulserna till sin av kärlekstanken bestämda gudsbild [...] Därmed drar han blott ut den yttersta konsekvensen av den rosenianska nyevangelismen.”⁴⁴

Dette var også Waldenströms egen opfattelse. Men dertil må dog siges: At Rosenius understregede Guds kærlighed oftere og mere malende end mange ortodokse lutheranere på 1600-tallet er én ting. Benægtelsen af en forandring på Guds side som forsoningens objektive indhold er en ganske anden ting. Biskop i Lund, *Edvard Magnus Rodhe* (1878-1954), vurderer anderledes end Newman: Waldenströms prædiken i *Pietisten*

”vakte umaadelig Opsigt, da den obj. Forsoning havde været Kærnepunktet i Rosenius' Forkyndelse” [...] I Sammenligning med Rosenius er det slaaende, hvor forsvindende Rolle Skyldsfølelsen spiller hos W.” Afstanden mellem Waldenström og Rosenius er ifølge Rodhe ”umaadelig.”⁴⁵

Olof Edsinger (f.1976) beretter: Nyevangelismens førende sangforfatter, *Lina Sandell* (1832-1903), følte sig i 1882 nødsaget til at samle og genudgive sine sange i tre bøger for at bevare de versioner,

”som förmedlade den ursprungliga, rosenianska teologin.”

Flere af hendes sange var nemlig blevet omskrevet med inspiration fra Waldenströms nye forsoningslære.

”En djupt olycklig utveckling, menade Lina Sandell.”⁴⁶

Samtiden oplevede med rette denne lære som radikalt forskellig fra nyevangelismen. Synden som personlig skyld, Guds vrede over denne synd og behovet for forsoning med Gud står meget svagt hos Waldenström.

Klassisk eller dramatisk forsoningslære

Biskop i Strängnäs og professor i Lund *Gustaf Aulén* (1879-1977) kalder kamp-sejr-motivet for den ’klassiske’ forsoningslære, fordi kamp og sejr er så fremherskende i oldkirkens og i Luthers beskrivelse af Kristi forsoningsværk. Aulén kalder også dette syn for *Christus Victor*, den sejrende Kristus:

”Fornkyrkan har ett enda stort huvudtema, som ständigt på nytt kommer igen, och det är CHRISTUS-VICTOR, Kristus såsom den där bekämpar och besegrar ’tyrannerna’, de gudsfientliga makterna: synden, döden och djävulen. Denna trilogi av fördärvmakter är karakteristisk för fornkyrkan [...] Bredvid fornkyrkans trilogi – synden, döden och djävulen – ställer Luther såsom tyranner också lagen och vreden, den gudomliga vreden.”⁴⁷

Udtrykket *Christus Victor* blev brugt som titel på den engelske oversættelse af Aulén bog, og siden da er det gået ind i litteraturen – særligt den engelsksprogede – som fagterm for den såkaldt ’klassiske’ forsoningsteori.

⁴⁴ Newman: *Den Waldenströmska Försoningsläran*, 241-242; 247.

⁴⁵ Edvard Rodhe, ”Waldenström, Paul Peter”, i: *Kirkeleksikon for Norden* Bd.4, 737-739.

⁴⁶ Olof Edsinger, ”Den objektiva Försoningsläran”, i: *Till Liv* Juli/Augusti 2013.

⁴⁷ Aulén: *Den kristna försoningstanken*, 24-25; 30-31 (versaler i originalen).

Henrik Nymann Eriksen (f.1965) forklarer:

”Grundstrukturen i Auléns klassiske forsoningsteori er, at forsoningen ses som en ubrudt gudshandling og en brudt retsordning.”⁴⁸

Hele forsoningen har Gud som det handlende subjekt. Det er Gud alene, der udfører den. Ingen del af forsoningen bevirkes af Kristus som menneske. Forsoningen er en bevægelse fra Gud til mennesket. Retsordningen kræver, at loven skal opfyldes, eller at synderen skal straffes. Men Gud bryder denne retsordning ved at besejre loven, som ifølge Aulén hører med til fordærvmagterne. Gud bryder ikke loven, men bryder igennem den ved at besejre den. Dermed har vi en ubrudt gudshandling og en brudt retsordning. I modsætning til dette har den objektive eller latinske forsoningslære den ubrudte retsordning og den brudte gudshandling.⁴⁹ Gud bliver menneske for, netop som menneske, at opfylde lovens krav på menneskenes vegne og derefter række denne lovopfyldelse opad mod Gud. Ifølge Aulén er det rent købmandskab: Noget for noget (*quid pro quo*). Hér forsvinder den kamp med og sejr over fordærvmagterne, som Aulén hævder, er grundlaget for forsoningsforståelsen både i Det Nye Testamente, i oldkirken og hos Martin Luther. Men som vi allerede har set hos Luther, rækker Kristus sig selv opad til Gud som et sonofferlam, før (dvs. logisk set ’før’) Han som konge kan besejre fordærvmagterne. Sagt med Nymann Eriksens ord:

”Kristi guddom kommer altså til udtryk i en sejrrig magtudfoldelse, *efter* at han som menneske først har taget menneskenes dom.”⁵⁰

Der er hos Luther tale om en brudt gudshandling og en ubrudt retsordning, hvilket netop er, hvad Aulén kritiserer den objektive eller latinske forsoningslære for. Motivet med kamp og sejr finder vi også hos Luther, men underordnet sonofferet, som er den stedfortrædende lidelse af straf under Guds vrede.

Gregory Boyd (f.1957) har udviklet en særligt dramatisk udgave af Christus Victor-opfattelsen:⁵¹ Ifølge Bibelen har Gud skabt myriader af engle og dæmoner, som Han har udrustet med en foreløbig frihed og magt til at øve indflydelse på det øvrige skaberværk. Det er en væsentlig årsag til de mange både gode og onde ting, der sker i verden. Gud sendte sin Søn til verden for at kæmpe med og besejre Satan og dæmonerne. Dette gjorde Kristus hele livet, men det kulminerede på korset langfredag og i gravhaven påskesøndag. Alligevel er kampen ikke overstået, før Guds Søn vender tilbage til denne verden og holder dom. Indtil da må vi kæmpe sammen med Ham og mod den dæmoniske verden. Denne Christus Victor-forsoning handler derfor ikke bare om Jesu død for 2.000 år siden, men inkluderer Hans liv, død, opstandelse, himmelfart, genkomst og ikke mindst vores deltagelse i denne kamp i dag. En del nyere forsoningsopfattelser har afmytologiseret Satan og dæmonerne til det

⁴⁸ Henrik Nymann Eriksen: *Soning og Sejr. Forsoningen hos Aulén og Luther*, København: Forlaget Arken 1994, 19.

⁴⁹ Aulén: *Den kristna försoningstanken*, 28.

⁵⁰ Nymann Eriksen: *Soning og Sejr*, 52 (kursiv tilføjet her).

⁵¹ Dette afsnit bygger særligt på Peter Olsen: *Open Theism on Providence and Theodicy. An Arminianized Evangelicalism*, København: Københavns Universitet 2009, 299-366. Se også Gregory A. Boyd: *God at War. The Bible & Spiritual Conflict*, Downers Grove, IL: InterVarsity Press 1997 og Gregory A. Boyd: *Satan and the Problem of Evil. Constructing a Trinitarian Warfare Theodicy*, Downers Grove, IL: InterVarsity Press 2001.

systemisk onde i samfundet, men Boyd polemiserer kraftigt mod dette. Historiens gang er påvirket af både gode og onde ånder.⁵²

Grundlæggende er der to elementer i Boyds forsoningslære:

1. "Christ is Lord because he has defeated God's enemies."
2. "Salvation is that we participate in the cosmic liberation Christ won through his incarnation, life, ministry, death and resurrection. Hence to have faith in what Christ *did* is to walk faithful to what Christ *is doing*."⁵³

Selv om Boyd kalder dette en Christus Victor-opfattelse, er det lige så meget en subjektiv forsoningslære. Vi må lade Guds væsen, som er kærlighed, strømme igennem os ud til andre mennesker. Dette er en del af forsoningen.⁵⁴ Sammenlignet med reformatorisk teologi må man sige, at frelsens objektive og subjektive aspekter bliver blandet sammen hos Boyd. Det er karakteristisk for både Christus Victor-opfattelsen og for subjektiv forsoningslære, at erkendelsen af synd og behovet for tilgivelse er lille. En kritiker af Boyd formulerer det sådan:

"Boyd says very little about human sin and the need for forgiveness of sin."⁵⁵

At være kristen er for Boyd snarere at leve, som Jesus levede, end at tro, som Paulus troede.

Nyere opfattelser af forsoningen

I det 20. århundrede har flere befrielsesteologier set dagens lys. I Syd- og Mellemamerika har brasilianeren, *Leonardo Boff* (f.1938), peruvianeren *Gustavo Gutiérrez* (f.1928), den spanske præst, bosat i El Salvador, *Jon Sobrino* (f.1938) og flere andre udviklet en politisk teologi, hvor alle centrale begreber i Bibelen omtolkes i retning af de fattiges økonomiske befrielse fra deres undertrykkere. Ikke mindst begrebet *Exodus*, Israels befrielse fra undertrykkelse i Egypten, bruges som betegnelse for den frihed, som Gud vil, at alle undertrykte skal opleve. Hvordan vi skal forstå 'frelse', er afhængig af den aktuelle, sociale nød. Jesus var et menneske som vi, men Han kæmpede for de undertryktes sag. Derved er Han et eksempel til efterfølgelse. Forsoning bliver her kamp mod undertrykkende magter, men nu er det ikke transcendent magter som Djævelen og hans dæmoner, der er tale om. Derimod er det immanente magthavere: Regeringer, multinationale virksomheder og lokale bolighajer. Jesu kamp mod disse magter finder sted, når vi bekæmper dem. Nogle befrielsesteologer ønsker at bruge væbnet magt, andre kæmper kun med ord og med andre ikke-voldelige midler.⁵⁶ Umiddelbart er der tale om en såkaldt 'klassisk' forsoningslære: Kamp med og sejr over onde magter. Men hovedsagen bliver alligevel subjektiv forsoning: Vi må stille os på de undertryktes side og solidariser os med dem.

⁵² Gregory A. Boyd, "Christus Victor View", i: James Beilby & Paul R. Eddy eds.: *The Nature of the Atonement. Four Views*, Downers Grove, IL: IVP Academic 2006, 24-25.

⁵³ Boyd, "Christus Victor View", 31; 47 (kursiv i originalen).

⁵⁴ Boyd, "Christus Victor View", 49. Gregory A. Boyd: *Repenting of Religion. Turning from Judgment to the Love of God*, Grand Rapids, MI: Baker Books 2004, 18-19; 51-61.

⁵⁵ Thomas A. Schreiner, "Penal Substitution Response", i: Beilby & Eddy: *Nature of the Atonement*, 50.

⁵⁶ Veli-Matti Kärkkäinen: *Christology. A Global Introduction*, Grand Rapids, MI: Baker Academic 2003, 222-244.

Simon S. Maimela, "The Atonement in the Context of Liberation Theology", i: *International Review of Mission* Vol.75, No.299, July 1986, 261-269. David F. Wells: *The search for salvation. Issues in contemporary theology*, Leicester: InterVarsity Press 1978, 119-139.

Den franske, postmoderne filosof og litterat, *René Girard* (1923-2015), er kendt for to udtryk, som store dele af hans tænkning samler sig om: **1.** Det mimetiske begær og **2.** syndebukken. Det græske ord *mimesis* (μίμησις) betyder 'efterligning' (jf. 'at mime'). Girard forklarer, at vi begærer ting, fordi vi ser, at de andre har disse ting, og så efterligner vi dem. Men Satan og det onde i tilværelsen blokerer ofte for, at vi kan få opfyldt vores begær. Det fører til mimetisk rivalisering: Vi misunder de andre, og ser dem som trusler mod vores egen livsudfoldelse. Disse frustrationer kan føre til vold. For at undgå at samfundet bryder sammen, udser vi os i fællesskab – og inspireret af Satan – en syndebuk, der er årsag til både mangler og spændinger i samfundet.⁵⁷ Som Kajfas forklarer Synedriet: "*Det er bedre for jer, at ét menneske dør for folket, end at hele folket går til grunde*" (Joh 11,50). I Tyskland i 1930'erne var det jøderne, der fik rollen som syndebuk. Men, hævder Girard, i alle samfund til alle tider har man udløst spændinger ved at overføre dem på syndebukke. Det er måden, hvorpå vi altid har forhindret kaos og opbygget civilisationer. Denne syndebuksmyte er derfor også grundlæggende for alle religioner. Med kristendommen er det dog anderledes, forklarer han. Gud misbilliger vore drab på uskyldige syndebukke, og for at afsløre vores ondskab og vende os fra den sender Han sin egen Søn til verden. Når vi gør Ham til syndebuk og dræber Ham, er der tale om en så åbenlys uretfærdighed, at ingen kan modsige eller ignorere den. Når vi indser dette, begynder hele systemet med syndebukke at gå i opløsning. Det var netop Guds hensigt med at sende Jesus. Guds åbenbaring afslører vores mimetiske vold og hjælper os til at afstå fra vold. Dermed forsones vi med Gud og med hinanden. Det mimetiske begær er egentlig godt. Det får os til at stræbe, lære nyt og udvikle vores samfund. Men når Satan får held til at lægge blokeringer for os, opstår den mimetiske krise, der udløses i vold mod en syndebuk. Dette er synden. Men synden skyldes ikke bare os selv. Den er udtryk for, at vi er fanget af Satan, så vi må gøre hans vilje. Når Jesus dør uskyldigt, afsløres dette, og vi får mulighed for at slippe ud af fangenskab ved at efterfølge Jesus.⁵⁸ *Hans Jørgen Lundager Jensen* (f.1953) konkluderer:

"Imiter Kristus og elsk din næste; hvis dette sætter en mimetisk kædereaktion i gang, vil det være gudsrigetets komme."⁵⁹

Hér kombineres såkaldt 'klassisk' og subjektiv forsoningslære, idet Jesu passive sejr medfører vores forbedring. Tilsammen udgør disse to elementer forsoningen. Ben Pugh kommenterer:

"What we actually have here is a gospel for nice people."⁶⁰

Girards 'evangelium' siger, at vi skal opføre os ordentligt. Men det er, hvad reformatorerne kalder loven. Det er ikke evangeliet.

NT-professor på Auburn Seminary, *Walter Wink* (1935-2012), har i et indflydelsesrigt trebindsværk⁶¹ argumenteret for, at de 'magter og myndigheder', som Det Nye Testamente taler om (Ef 6,12; Kol 2,15; 1 Pet 3,22), ikke er åndelige væsner med selvstændig eksistens, men metaforer for sociale og politiske magter samt tendenser eller 'tidsånden'. Desuden har han gjort sig til talsmand for en såkaldt

⁵⁷ René Girard: *Job – idol & syndebuk*, Frederiksberg: Forlaget Anis 1990, 73ff; 145ff.

⁵⁸ Pugh: *Atonement Theories*, 155-163. William C. Placher, "Christ Takes Our Place. Rethinking Atonement", i: *Interpretation* Vol.53, No. 1, January 1999, 5-20. Anne-Mette Nortvig Willesen, "Barmhjertighed ønsker jeg, ikke slagtoffer. Forsoningslære hos René Girard", i: *Præsteforeningens Blad* nr.26-27, 2005, 525-529.

⁵⁹ Hans J. Lundager Jensen, "Efterskrift", i: Girard: *Job*, 193.

⁶⁰ Pugh: *Atonement Theories*, 161.

⁶¹ Walter Wink: *Naming the Powers*, Fortress Press 1984; *Unmasking the Powers*, Fortress Press 1986; *Engaging the Powers*, Fortress Press 1992.

'klassisk', men ikke-voldelig forståelse af forsoningen. I lighed med Girard går han civilisationskritisk til værks: 'Myten om den Forløsende Vold' (*the Myth of Redemptive Violence*) er grundlæggende for alle samfund, også de vestlige og moderne, forklarer Wink. I alt fra gamle, mellemøstlige religioner til vore dages tegnefilm løses problemer og spændinger med vold. Der kommer orden ud af kaos, når vi dræber de onde kaosmagter. Derefter genfortæller magthaverne denne skabelsesmyte for at sikre *status quo* med dens hierarkiske magtstrukturer.

"Order must continually be imposed upon us from on high: men over women, masters over slaves, priests over laity, aristocrats over peasants, rulers over people [...] Religion exists to legitimate power and privilege."⁶²

Men Gud lod sig føde ind i denne verden for at afsløre 'Myten om den Forløsende Vold'. Når Gud på Golgata lader sig dræbe af de onde magter, sker der to ting: **1.** Disse magters ondskab og manglende legitimitet afsløres, og **2.** Gud viser, at vold er modsætningen til Hans rige. Når ondskaben forgriber sig på den åbenlyst uskyldige, rives masken af ondskaben, så enhver kan se, hvor ond den er. Derved bliver vi sat fri til ikke længere at arbejde for eller lide under ondskaben. Som hos Girard er der tale om en kombineret 'klassisk' og subjektiv forsoningslære. Jesu passive sejr medfører vores forbedring.⁶³ Ben Pugh omtaler Walter Wink, som en der har opnået "godfather status" indenfor den teologiske retning, der kaldes "nonviolent atonement." Jesus fungerer som frelser ved at vise os Guds vej: Ikke-voldelig modstand mod det onde ligesom Mahatma Gandhi, Martin Luther King, Desmond Tutu og Nelson Mandela.⁶⁴

J. Denny Weaver (f.1941) er en anden, indflydelsesrig fortæller for "nonviolent atonement." Han kalder sin opfattelse *Narrativ Christus Victor*: Jesus kom ikke for at dø, men for at synliggøre Guds rige ved at leve menneskelivet, som Gud vil, at det skal forme sig i Hans rige. Det var ikke Guds hensigt, at Jesus skulle dø, men at Han skulle leve. Ansvarlig for Jesu død var kun de onde mennesker, der dræbte Ham. Hans død og blod ændrede ingenting hos Gud, som ikke har behov for noget offer. Alligevel var Jesu død det uundgåelige resultat af Hans udfordrende livsstil: Han nedbrød grænser mellem mennesker og spiste med dem, som lederne forkastede. Jesus var villig til at leve dette liv til den bitre ende, om det så skulle koste Ham livet. Derved viser Han os det radikalt åbne liv, som vi også skal leve.⁶⁵ Selv om Weaver kalder det en Christus Victor-opfattelse, er der lige så meget tale om subjektiv forsoning: Jesus er eksemplet, og forsoning finder sted subjektivt i den enkelte og mellem mennesker. Men i modsætning til den subjektive forsoningslære, som vi kender fra Abélard, Socinus og liberalteologerne, er det ikke Jesu død, men Hans liv, der viser den kærlighed, som vi skal lade os inspirere af.

Dette har Weaver fælles med *feministteologien*, der er befrielsesteologi for kvinder. Som det er almindeligt i megen moderne teologi, går også feministiske teologer ud fra, at både Bibelen og al

⁶² Walter Wink, "Facing the Myth of Redemptive Violence", i: *Ekklesia* d.16. november 2007.

⁶³ Pugh: *Atonement Theories*, 18-25.

⁶⁴ Pugh: *Atonement Theories*, 153-154.

⁶⁵ J. Denny Weaver: *The Nonviolent Atonement*. Second Edition, Grand Rapids, MI & Cambridge, UK: Eerdmans 2011, 160-162.

senere teologi er skabt af mennesker og derfor udtrykker menneskers erfaringer og livssituationer.⁶⁶ Men da kvinder gør andre erfaringer end mænd, kan mænd kun vanskeligt skabe teologi, der er relevant for kvinder. Siden kirken og staten indgik ægteskab under kejser Konstantin i det 4. århundrede, er teologien blevet patriarkalsk og hierarkisk: Mænd hersker over kvinder, herrer over slaver osv. Men sådan er det ikke i det rige, som Jesus forkyndte. Han prædikede udfrielse for de undertrykte. Jesus udfordrede de sociale strukturer, hvilket er præcis, hvad feministisk teologi også gør. Jesus var altså feminist!⁶⁷ Men mange kvinder er slet ikke opmærksomme på dette, fordi de er vokset op med patriarkalsk magtteologi, som lærer dem at underordne sig og acceptere overgreb.

Ikke mindst forsoningen er blevet forvansket til ukendelighed af patriarkalsk magtteologi, hævder feministiske teologer. Når Jesus, som var det bedste menneske nogensinde, kunne ofre sit liv for at redde verden, så skal vi gøre ligesådan. Dette er, hvad den officielle kristendom har belært kvinder om, siger feministteologien. De underordnede: kvinder, børn og fattige skal acceptere lidelser og overgreb uden at kny. To markante feministteologer forklarer:

”Christianity is an abusive theology that glorifies suffering. Is it any wonder that there is so much abuse in modern society when the predominant image or theology of the culture is of ‘divine child abuse’ – God the Father demanding and carrying out the suffering and death of his own son? [...] We must do away with the atonement, this idea of a blood sin upon the whole human race which can be washed away only by the blood of the lamb. This bloodthirsty God is the God of the patriarchy who at the moment controls the whole Judeo-Christian tradition [...] We do not need to be saved by Jesus’ death from some original sin. We need to be liberated from the oppression of racism, classism, and sexism, that is, from patriarchy [...] Jesus was not an acceptable sacrifice for the sins of the whole world, because God does not need to be appeased and demands not sacrifice but justice.”⁶⁸

Når det er ok for Gud at lade sin vrede gå ud over en uskyldig, som oven i købet skal holde munden lukket imens, ”*som et lam, der føres til slagting*” (Es 53,7), så skal kvinder og børn også lide i tavshed, når mænd mishandler dem. Det er resultatet af den kirkelige forsoningslære, konstaterer disse feminister. Men det afspejler ikke Gud, som Han virkelig er. Det viser bare, hvad kirken er blevet til, siger de.

Rita Nakashima Brock (f.1950) introducerede i 1988 udtrykket ‘kosmisk børnemishandling’ om forsoningslæren:

”Such doctrines of salvation reflect by analogy, I believe, images of the neglect of children or, even worse, child abuse, making it acceptable as divine behavior – cosmic child abuse, as it were.”⁶⁹

⁶⁶ “Experience provides the raw material for theology [...] experience has a normative function in feminist theology [...] feminist theologians are ambivalent about granting the Bible authority in the development of theological doctrine”, Linda D. Peacore, “An Evangelical Feminist Perspective on Traditional Atonement Models”, i: *Ex Auditu* Vol.26, 2010, 147; 155.

⁶⁷ Weaver: *Nonviolent Atonement*, 153; 171.

⁶⁸ Joanne Carlson Brown & Rebecca Parker, “For God So Loved the World?”, i: Joanne Carlson Brown & Carole R. Bohn eds.: *Christianity, Patriarchy, and Abuse. A Feminist Critique*, New York: The Pilgrim Press 1989, 26-27.

⁶⁹ Rita Nakashima Brock: *Journeys by Heart. A Christology of Erotic Power*, New York: Crossroad 1988, 56. Peacore, “An Evangelical Feminist”, 147-148. Arne Helge Teigen: *Kors og Frelse. Oppgjør med postmodernistisk kritikk av forsoningslæren*, Norge: Aguilaf-forlag 2016, 35-38.

Mange andre har taget Brocks udtryk til sig som en kritik af traditionel forsoningslære. Ofte får udtrykket denne form: 'guddommelig børnemishandling' (*divine child abuse*). Brock ser de kirkelige forsoningsteorier som grundlaget for vold mod kvinder og børn og for den kristne terrorisme, som korstogene var et middelalderligt udtryk for, og som Anders Behring Breivik i juli 2011 blev et nutidigt eksempel på.⁷⁰ Teorien om Guds vold mod sin Søn; dvs. forsoningslæren, avler vold mellem mennesker.

Brock kalder selv sin feministiske befrielsesteologi for 'erotisk kraft' (*erotic power*). Det er modsætningen til den magt, der kendetegner patriarkalske hierarkier. Erotisk kraft er en slags fusionsenergi, der binder sammen og inkluderer både små og store, både fattige og rige. Patriarkalske hierarkier er kendetegnet ved en slags fissionsenergi, der splitter, dominerer og udnytter de andre. Jesus var feminist, for Han ønskede at samle og forene.⁷¹ Det var ikke Guds hensigt, at Jesus skulle dø, men at Han skulle leve og virke for udbredelsen af Guds rige. Hans død afslører til gengæld for os, hvor meget det kan koste at sætte sig op mod hierarkierne og forkynde Guds rige.⁷² Med Brocks egne ord:

"Jesus' death was tragic, but it neither had to happen nor was part of a divine plan for salvation [...] it was not an event necessary to reveal erotic power or save humankind."⁷³

Frelse er noget, som vi selv må sørge for.

"We cannot rely on one past event to save our future. No almighty power will deliver us from evil [...] Rather, the community sustains lifegiving power by [...] its members being courageously and redemptively present to all."⁷⁴

Feministisk befrielsesteologi lærer os (især kvinder), at vi skal stille os sammen med de undertrykte og kæmpe for dem, dog kun med ikke-voldelige midler, ligesom Jesus gjorde. Forsoningslæren er primært subjektiv, men med såkaldt 'klassiske' træk.

I øvrigt kritiserer de nævnte feminister alle traditionelle opfattelser af forsoningen på samme måde: Hvis forsoning kræver den uskyldiges død, er der tale om "an abusive theology that glorifies suffering." Dette gælder, hvad enten Gud bevirker eller bare tillader vold mod en uskyldig. Anselms objektive, Abélards subjektive og Auléns såkaldt 'klassiske' opfattelse rammes alle af denne dom. Men det er den objektive forsoningsforståelse, der udsættes for den hårdeste kritik.⁷⁵

Andre kvindelige teologer har kritiseret dele af den feministiske fremstilling. For det første er det normalt hvide, velhavende, akademiske forstadskvinder, der har beskrevet deres egne erfaringer som grundlaget for feministisk teologi. Men sorte kvinder, der i århundreder er blevet undertrykt af hvide kvinder, genkender ikke sig selv i de hvide kvinders erfaringer, og fattige genkender ikke sig selv i de

⁷⁰ Rita Nakashima Brock, "The Ideological Roots of Christian Terrorism", i: *Huffington Post. Huffpost Religion* July 28th 2011 https://www.huffpost.com/entry/the-ideological-roots-of_b_910023 (læst d.5/7 2019).

⁷¹ Brock: *Journeys by Heart*, 25-27. Weaver: *Nonviolent Atonement*, 168.

⁷² Brock: *Journeys by Heart*, 90-94. Weaver: *Nonviolent Atonement*, 172-173.

⁷³ Brock: *Journeys by Heart*, 93.

⁷⁴ Brock: *Journeys by Heart*, 105.

⁷⁵ Brown & Parker, "For God So Loved the World", 4-13. Peacore, "An Evangelical Feminist", 150-153.

riges erfaringer.⁷⁶ For det andet er kvinder blevet misbrugt og udsat for vold i alle samfund, også før tilblivelsen af de kristne forsoningsteorier. Det problematiserer den påståede sammenhæng mellem forsoningslæren og vold mod kvinder.⁷⁷ *Linda Peacore* formulerer en kritik af feministisk teologi, der også rammer de øvrige udgaver af subjektiv forsoning:

”Most feminist understandings of sin and the subjective focus of their atonement models do not sufficiently take into consideration the depth of human sin and how, ultimately, redemption by following an example is no redemption at all.”⁷⁸

Fordi synden sidder så dybt i os, kan vi ikke forløse os selv. Vi har behov for en objektiv forsoning. Men netop dette objektive element i frelsen har trange kår i det 20. og 21. århundredes teologi.

Endnu et eksempel på dette finder vi i såkaldt post-evangelikal teologi. Begrebet evangelikal er hentet fra engelsk (*evangelical*), hvor det er blevet brugt om en teologisk konservativ vækkelse i Nordamerika og Storbritannien fra omkring 1940.⁷⁹ *Clark Pinnock* (1937-2010), som voksede op i dette miljø, forklarer, at konservative evangelikale, som han foretrækker at kalde dem, lægger stor vægt på den korrekte formulering af troen, ligesom de er mistænksomme over for dogmatiske revisioner. På sine ældre dage bevægede Pinnock sig sammen med en del yngre evangelikale i retning af det, som han foretrækker at kalde post-konservative evangelikale. De fastholder kirkens grundlæggende traditioner, men ikke ukritisk. De er meget åbne over for dogmatisk revision. Åbenbaring er for dem noget, der sker i historien, ikke noget, der foreligger afsluttet i en bog. Bibelen rummer ikke én teologi, men en række meget forskellige vidnesbyrd, forklarer han.⁸⁰ Om frelsen siger Pinnock: Gud er ikke problemet! Det eneste problem er, hvordan Hans og vores brudte relation til hinanden skal blive repareret. Løsningen er, at Gud bliver menneske, fordi Han som menneske kan absorbere denne ’brudthed’ i sig og dermed hele den for alle mennesker på én gang. Korset viser os Guds kærlighed, ikke Guds vrede. I den smerte, som Gud oplever gennem sit menneskeliv, kulminerende med døden på korset, brænder Han så at sige al synd bort. På korset bliver Jesus ikke et sonoffer til Gud, men en gave til os og et takoffer til Gud. Jesu erfaring af smerte, død og afstand til Gud sætter Ham i stand til at hjælpe os, når vi oplever disse ting. Dette er en del af den fortsatte forsoning, og vi kan få lov til at være med i Hans forsonende virksomhed i verden, forklarer Pinnock.⁸¹

I 2003 oplevede den evangelikale lejr i England en betydelig rystelse, da *Steve Chalke* (f.1955) og *Alan Mann* (f.1968) sammen udgav en bog, hvori de mente at genopdage Jesu budskab, som ifølge dem nærmest var gået tabt. De genbrugte feministteologiens udtryk ”kosmisk børnemishandling” om kirkens traditionelle forståelse af forsoningen:

⁷⁶ Kärkkäinen: *Christology*, 200-201. Weaver: *Nonviolent Atonement*, 192. Peacore, “An Evangelical Feminist”, 157.

⁷⁷ “For thousands of years before and after Christ suffered crucifixion, male homo sapiens has not needed the Jewish or Christian idea of sacrifice or suffering in order to keep women submissive”, Lou Ann Trost, “On Suffering, Violence, and Power”, i: *Currents in Theology and Mission* Vol.21, No.1, Feb. 1994, 36.

⁷⁸ Peacore, “An Evangelical Feminist”, 156-157.

⁷⁹ Olsen: *Open Theism*, 90-103.

⁸⁰ Clark H. Pinnock, “Confessions of a Post-Conservative Evangelical Theologian”, i: *Dialog. A Journal of Theology* Vol.45, No.4, Winter 2006, 382-388. Olsen: *Open Theism*, 156-161.

⁸¹ Clark H. Pinnock & Robert C. Brow: *Unbounded Love. A Good News Theology for the 21st Century*, Downers Grove, IL: InterVarsity Press & Carlisle, UK: Paternoster Press 1994, 99-110. Clark H. Pinnock: *Flame of Love. A Theology of the Holy Spirit*, Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 1996, 79-111.

”The fact is that the cross isn’t a form of cosmic child abuse – a vengeful Father, punishing his Son for an offence he has not even committed [...] The truth is, the cross is a symbol of love. It is a demonstration of just how far God the Father and Jesus as his Son are prepared to go to prove that love.”⁸²

Hovedsynspunktet er subjektiv forsoning: Korset viser Guds kærlighed med den hensigt at vække vores genkærlighed. Men samtidig var Jesus en lynafleder (*a lightning-conductor*), der i sig absorberede (*soaked up*) al det had, den smerte og afstand, som vi oplever. Chalke og Mann taler ikke om, at Jesus rammes af Guds vrede, kun om, at Han opfangede og absorberede menneskenes ondskab og smerte. Netop derved viste Han Guds store kærlighed til os.⁸³ Forsoningslæren forekommer primært subjektiv, men med det ’objektive’ element, som vi også har set hos Waldenström og Pinnock, at Jesus opsuger al synd og smerte i sig og på den måde udsletter den.

Chalke og Mann er inspireret af biskoppen i Durham, *N.T. Wright* (f.1948), som henviser til Jesu billede med en høne, der beskytter sine kyllinger under vingerne i tilfælde af en markbrand (Matt 23,37). På korset lagde Jesus sig som en beskyttende høne hen over os. Det kostede Ham livet, men det vandt livet til os.⁸⁴ På forsiden af *The lost message of Jesus* anbefales bogen af N.T. Wright.

Evangelisk Alliance (EA) i England oplevede voldsomme spændinger på grund af Chalke og Manns bog. EA indkaldte derfor til flere konferencer om forsoningslæren, som viste, hvor langt konservative evangelikale og post-evangelikale står fra hinanden.⁸⁵ Britiske kritikere af Chalke og Mann udgav i 2007 et omfattende bibelsk og historisk forsvar for den stedfortrædende lidelse af straf under Guds vrede som forsoningens primære aspekt.⁸⁶ Denne bog blev modtaget meget forskelligt. *Arne Helge Teigen* (f.1957) skriver:

”Denne boken gir grundig innføring i Bibelens lære om stedfortredende forsoning [...] De som ønsker å forstå og vurdere de argumenter som gjøres gjellende i debatten om forsoningen, bør lese denne boken.”⁸⁷

N.T. Wright skriver tværtimod om samme bog:

”...it is deeply, profoundly, and disturbingly unbiblical.”⁸⁸

En anden post-evangelikal forfatter *Brian McLaren* (f.1956), som er mest kendt for skønlitterære værker, trækker dog i samme retning som Pinnock, Chalke, Mann og andre post-evangelikale. Om traditionel forsoningslære lader han en af sine hovedpersoner sige:

⁸² Steve Chalke & Alan Mann: *The lost message of Jesus*, Grand Rapids, MI: Zondervan 2003, 182-183.

⁸³ Chalke & Mann: *The lost message*, 179; 181.

⁸⁴ ”Jesus believed he would suffer the fate that was hanging over Jerusalem; indeed, that he desired to take it upon himself so that she [Jerusalem] might avoid it”, N.T. Wright: *Jesus and the Victory of God*, London: SPCK 1996, 571.

⁸⁵ Pugh: *Atonement Theories*, 114-118. Garry J. Williams, ”Penal Substitution. A Response to Recent Criticisms”, i: *Journal of the Evangelical Theological Society* Vol.50, No.1, March 2007, 71. Teigen: *Kors og Frelse*, 8-13.

⁸⁶ Steve Jeffery, Michael Ovey, Andrew Sach: *Pierced for Our Transgressions. Rediscovering the Glory of Penal Substitution*, Nottingham, UK: Inter-Varsity Press & Wheaton, IL: Crossway Books 2007.

⁸⁷ Teigen: *Kors og Frelse*, 11-12.

⁸⁸ N.T. Wright, ”The Cross and the Caricatures. A response to Robert Jenson, Jeffrey John, and a new volume entitled *Pierced for Our Transgressions*”, i: *Fulcrum* Eastertide 2007 <https://www.fulcrum-anglican.org.uk/articles/the-cross-and-the-caricatures/> (læst d.4/7 2019).

”Hvis Gud ønsker at tilgive os, hvorfor gør han det så ikke bare? Hvordan kan det at straffe en uskyldig person gøre tingene bedre? Det lyder bare som endnu mere uretfærdighed i den kosmiske ligning. Det lyder som guddommelig børnemishandling.”⁸⁹

I en anden bog lader han en hovedperson forestille sig, at alle mennesker kommer i himlen, men at det bliver bedst for de mennesker, som her i livet har taget Guds kærlighed til sig, så de er blevet formet af den.⁹⁰ Hovedsynspunktet er igen subjektiv forsoning.

NT-professor *D.A. Carson* (f.1946) vurderer:

”If words mean anything, both McLaren and Chalke have largely abandoned the gospel.”⁹¹

Som man ser af McLarens bøger, udbredes det post-evangelikale budskab også på dansk. Endnu et eksempel på dette er *Robert Holmes 'Rob' Bell Jr.* (f.1970). Han hævder i sin bog *Kærligheden Vinder* til, at alle mennesker bliver frelst til sidst. Evangeliet er for ham, at Gud elsker os betingelsesløst. Jesu kors kan forstås på mange måder og med mange billeder, forklarer han. Men der er *ikke* tale om et sonoffer til Gud. Gud er nemlig ikke ”en grusom og ondskabsfuld bøddel.”⁹²

En bibelsk replik til nyere forsoningslære

Det Nye Testamente (NT) bruger mange billeder på forsoningen: En gæld, der betales til Gud, et blodigt sonoffer til Gud, kamp med og sejr over Djævelen, løskøbelse af fanger og et forlig mellem fjendtlige parter.⁹³ NT kunne have brugt billedet med en lynafleder, hvis det havde været kendt i antikken. Langfredag hænger Jesus som en lynafleder mellem himlen og jorden. Men Han opfanger ikke kun menneskenes ondskab. Han opfanger også Guds vrede over synden. Havde Jesus ikke gjort det, ville denne vrede have ramt os, og den vil engang ramme dem, der ikke ved dåb og tro er kommet ind ’i Kristus’. Han er det rum, hvori forsoningen gælder. Inde i det rum er vi dækket af Ham. Så længe vi ikke har lært Kristus at kende, er vi ikke i Ham, og så vil vi engang møde det himmelske tordenvejr uden en lynafleder. Vi kan også bruge Jesu billede med en høne der dækker sine kyllinger, så ilden kun dræber hønen. Men det er vanskeligt at finde bibelsk belæg for, at Jesus skulle absorbere eller opsuge al synd og smerte i sig og på den måde fjerne den fra os. Og helt forkert bliver det, når dette tvivlsomme billede bruges til at afvise Jesu stedfortrædende lidelse af straf under Guds vrede som et sonoffer. Som påvist af Jeffery, Ovey & Sach findes sidstnævnte tanke i hele Bibelen.

Forholdet mellem NT’s billeder på forsoningen kan gengives sådan: Først (dvs. logisk set ’først’) blev Jesus et sonoffer, der bar vreden og straffen for os. Derved købte Han os fri for dommen. Som følge af dette besejrede Han Djævelen og alle andre nedbrydende magter.

De nyere fortalere for den opfattelse, at Jesus absorberer vores synd, kan være inspirerede af NT-professor i Manchester og Cambridge, *Charles Harold Dodd* (1884-1973), som i 1906 studerede under

⁸⁹ Brian D. McLaren: *Historien vi finder os selv i*, Helsingør: Forlaget Boedal 2006, 138.

⁹⁰ Brian D. McLaren: *Kristen på en ny måde*, Helsingør: Forlaget Boedal 2006, 139-140.

⁹¹ D.A. Carson: *Becoming Conversant with the Emerging Church*, Grand Rapids, MI: Zondervan 2005, 186. Peter Olsen, ”Evangelikalismens historie”, i: *Budskabet* nr.3, maj 2007, 28-36.

⁹² Rob Bell: *Kærligheden Vinder. En bog om liv, død, himmel og helvede*, Frederiksværk: Forlaget Boedal & ProRex Forlag, 2011, 123; 162.

⁹³ Agne Nordlander: *Korsets Mysterium*, Hillerød: Dansk Luthersk Forlag 1985.

Adolf Harnack i Berlin. C.H. Dodd hævdede, at de fleste oversættere og kommentatorer har misforstået Rom 3,25: "*Ham [Kristus] gjorde Gud ved hans blod til et sonoffer ved troen.*" Hvor der på dansk står 'sonoffer', står der på græsk *hilastæron* (ἱλαστήριον). Martin Luther oversatte det med *Gnadenstuel* (nådestol), som genbruges af en del nyere oversættelser. I de ældre engelske oversættelser; f.eks. King James Version fra 1611, hedder det *propitiation*. Det betyder et sonoffer eller et redskab, der bringer forsoning. C.H. Dodd kommenterer:

"The rendering propitiation is [...] misleading, for it suggests the placating of an angry God, and although this would be in accord with pagan usage, it is foreign to biblical usage."⁹⁴

Ifølge Rom 3 er det Gud selv, der sender os redningen i form af sin egen Søn. Derfor kan pointen ikke være, at *hilastæron* skal gøre Gud forsonlig og mild overfor os. Det må Han jo være i forvejen, når Han sender sin Søn, mener Dodd. En bedre engelsk oversættelse er derfor *expiation*, der betyder udslettelse, annullering, renselse. Den engelske Revised Standard Version af NT fra 1946 oversætter Rom 3,25 sådan: "...whom God put forward as an expiation by his blood." Vores synd er et problem. Men det er Guds vrede egentlig ikke. Hans kærlighed og villighed til at tilgive fylder nemlig langt mere. Derfor sender Han Jesus, ikke som et sonoffer, men som en, der udsletter vores synd.

Evangelikale kristne har afvist Dodds nye måde at oversætte på, og i deres bibeloversættelser gør de klart, at *hilastæron* skal forstås som et sonoffer.⁹⁵ New International Version af Bibelen fra 1973 oversætter Rom 3,25 sådan: "*God presented him as a sacrifice of atonement, through faith in his blood.*" English Standard Version fra 2001 har: "...whom God put forward as a propitiation by his blood."

Som indledning til sin drøftelse af forsoningen i Rom 3 skriver D.A. Carson, at man næppe kan blive enige om løsningen på et problem, hvis man ikke kan blive enige om, hvori problemet består. Derfor må man læse Rom 1,18-3,20 om synd, vrede og dom som indledning til og baggrund for Rom 3,21-26. Det problem, som Jesus skal løse, kan defineres sådan:

"Individually and collectively, Jew and Gentile alike, we stand under the just wrath of God, because of our sin."⁹⁶

Der er almindelig enighed om, at *hilastæron* i Rom 3,25 refererer til 3 Mos 16: Den store Forsoningsdag, hvor ypperstepræsten slakter en gedebuk, går ind i det allerhelligste i tabernaklet (templet) og smører dens blod på det guldlåg, der ligger på pagtens ark. På dansk kaldes dette låg 'sonedækket'. På hebraisk er brugt en substantivform, *kapporet*, af verbet *kaphar* (piel, *kipper*), som egentlig betyder 'at tildække', og med overført betydning 'at tilgive'. Sonedækket blev brugt, når synden skulle tildækkes for Guds vrede, så Han kunne tilgive den. Nede i pagtens ark lå de to tavler med De ti Bud (2 Mos 25,21; 5 Mos 10,5). Når der blev smurt syndofferblod på låget, kom der soning

⁹⁴ C.H. Dodd: *The Epistle of Paul to the Romans*, London & Glasgow: Fontana Books 1959, 79 (førsteudgave 1932). Her genfinder vi en tanke, som vi har mødt hos Waldenström.

⁹⁵ Leon Morris: *The Apostolic Preaching of the Cross*, London: Tyndale Press 1955, 144-147. John Stott: *The Cross of Christ*, Leicester: Inter-Varsity Press 1986, 168-175. Jeffery, Ovey & Sach: *Pierced for Our Transgressions*, 80-85. Nordlander: *Korsets Mysterium*, 69-76. Pugh: *Atonement Theories*, 108-111.

⁹⁶ D.A. Carson, "Atonement in Romans 3:21-26. God Presented Him as a Propitiation", i: Charles E. Hill & Frank A. James eds.: *The Glory of the Atonement. Biblical, Theological & Practical Perspectives*. Essays in Honor of Roger Nicole, Downers Grove, IL: InterVarsity Press 2004, 119-120.

ind mellem Guds hellige lov og de syndige israelitter. I den græske oversættelse af Det gamle Testamente (Septuaginta), som blev til i det 3. århundrede f.Kr., står der *hilastæron* bl.a. i 3 Mos 16,13-15. Når Paulus i Rom 3,25 vælger dette udtryk, vil han sige: Gud gjorde Jesus til låget på pagtens ark. Jesus har lagt sig som et sonoffer hen over loven for at beskytte os mod dens dom. I 3 Mos 4-5 hedder det om de daglige syndofre, at man skal lægge sin hånd på dyrets hoved og derefter slagte det for Herrens ansigt. ”På den måde skaffer præsten dem soning (kipper), så de får tilgivelse” (4,20). På Den store Forsoningsdag sker der noget lignende: Den ene gedebuk skal slagtes som beskrevet. På hovedet af den anden gedebuk skal Aron lægge ”alle deres overtrædelser og synder” (16,21). Moses forklarer: På den måde bliver I ”renset for alle jeres synder” (16,30). Det er fra denne begivenhed, vi har udtrykket ’sydebuk’. Begge de to gedebukke i 3 Mos 16 må – ligesom de mange offerdyr i kap.4-5 – lade livet i stedet for de syndige israelitter. I Rom 3,25 siger Paulus, at Jesus er vores sydebuk. Langfredag er Den store Forsoningsdag i NT. Al vores synd blev lagt på Ham, og så måtte Han lade livet i stedet for os. Men Han bar ikke kun vores synd. Han blev ramt af Guds vrede i stedet for os. Han blev forbandet af Gud, som Paulus siger i Gal 3,13. På den måde blev vores synd tildækket for Guds vrede, så Han kunne tilgive den. Der er altså ingen tildækning uden sonoffer. Det svarer til Hebr 9,22: ”Der finder ingen tilgivelse sted, uden at der udgydes blod.” Sagt på en anden måde: Der er ingen forsoning med Gud uden soning af synden.⁹⁷ På Golgata har Gud selv givet det eneste sonoffer, som Han vil godtage.

Guds kærlighed og vrede

Både Abélard, Socinus, liberalteologerne, Waldenström, feministerne og nyere post-evangelikale finder billedet af en vred Gud anstødeligt og moralsk oprørende. Derfor skal Gud omtolkes. Det samme gælder den bibelske og reformatoriske beskrivelse af arvesynden som et fordærv i naturen, forsoningen som en stedfortrædende lidelse af straf, Guds små domme hér i tiden og den store dom efter tiden (helvede).⁹⁸ Alt dette støder især en moderne bevidsthed. Det skal helst fjernes fra Bibelen. Lykkes det ikke, skal det i hvert fald fjernes fra teologien. Feministteologen *Julie M. Hopkins* formulerer det sådan:

”It is morally abhorrent to claim that God the Father demanded the self-sacrifice of his only Son to balance the scales of justice [...] A God who punished through pain, despair and violent death is not a god of love but a sadist and despot.”⁹⁹

Carson overvejer:

”One suspects that part of the problem is the failure to perceive that the Bible can speak of the love of God in diverse ways.”¹⁰⁰

Han henviser til sin bog med den påfaldende titel *The Difficult Doctrine of the Love of God*. Rent instinktivt mener vi at vide, hvad kærlighed er. Derfor tror vi ikke, at vi behøver undersøge, hvad Bibelen mener med det udtryk (noget lignende gør sig i øvrigt gældende med begrebet ’frihed’). Men Carson forklarer, at Bibelen bruger udtrykket ’kærlighed’ på i hvert fald fem forskellige måder: **1.** Den

⁹⁷ Jeffery, Ovey & Sach: *Pierced for Our Transgressions*, 42-52.

⁹⁸ Peter Olsen, ”Liberalteologien vender tilbage”, i: *Nyt Liv* årg.44, nr.2, 2011, 58-65.

⁹⁹ Her citeret fra Weaver: *Nonviolent Atonement*, 163.

¹⁰⁰ Carson, ”Atonement in Romans 3”, 131.

intra-trinitariske kærlighed mellem Faderen, Sønnen og Ånden (Joh 3,35; 5,20; 14,31), **2.** Guds providentielle kærlighed og omsorg for hele sit skaberværk (Matt 5,45f; 6,26-30), **3.** Guds inviterende, søgende og frelsende kærlighed til alle mennesker (Joh 3,16), **4.** Guds udvælgende kærlighed (5 Mos 7,6-8; 10,15; Mal 1,2f) og **5.** Guds betingede kærlighed (2 Mos 20,6; Joh 15,10; Jud 21).¹⁰¹ Gud kan godt elske en person og samtidig dømme og forkaste den samme person i sin vrede. At vi har vanskeligt ved at rumme denne psykologiske spændvidde, siger ingenting om Gud.

Nyere teologisk litteratur synes ofte at forudsætte, at Guds kærlighed er ubetinget og gælder alle mennesker, hvilket er fuldstændigt korrekt. Det er bare ikke hele sandheden! Men ofte fremstilles det, som om det var hele sandheden, og endda den indiskutable forudsætning for al teologi. Enhver tale om vrede og straf afvises af mange, fordi den strider mod den indiskutable forudsætning. Men hvis man ellers vil lade sig forstyrre af Bibelen, bliver man nødt til at operere med et mere kompliceret og besværligt kærlighedsbegreb, der er åben for vrede, dom og straf.¹⁰²

Ofte kritiseres den objektive forsoningslære for at hævde, at Gud ikke elsker os, før Han får betaling for synden. Men de seriøse udgaver af objektiv forsoning sonder mellem Guds almindelige kærlighed til alle og Hans specielle faderkærlighed til dem, der er "*Guds børn ved troen*" (Gal 3,26). Reformatoren *Jean Calvin* (1509-64) skriver i sin *Institutio*:

"It was not after we were reconciled to him by the blood of his Son that he began to love us, but he loved us before the foundation of the world, that with his only-begotten Son we too might be sons of God."¹⁰³

Gud elskede os, derfor sendte Han sin Søn som et sonoffer for vore synder. Men samtidig er det på grund af dette offer, den hellige Gud kan tage imod syndere uden at dræbe os. Når vi hører og tror dette sonoffer, bliver vi Hans elskede børn af nåde. Allerede *Hugo af St. Victor* (ca.1096-1141) siger om Gud:

"Han elsker os, ikke fordi Han har genløst os, men Han har genløst os, fordi Han elsker os."¹⁰⁴

Det er ikke tilstrækkeligt, at Gud elsker os. Hans kærlighed må handle. Han må genløse os, hvis vi for alvor skal have gavn af Hans kærlighed. Derfor siger apostlen Johannes to ting om Gud: "*Han har elsket os og sendt sin søn som et sonoffer for vore synder*" (1 Joh 4,10). Det største bevis på Guds kærlighed er, at Hans Søn blev vores sonoffer.

I almindelig, dagligdags jura vil de fleste kunne forstå, at man begår overgreb nummer to på offeret, hvis man nægter at straffe forbryderen. Når vi gennemfører en retssag mod forbryderen, overbeviser om hans skyld og straffer ham, bekræfter vi hans høje værd som menneske, og samtidig tager vi

¹⁰¹ D.A. Carson: *The Difficult Doctrine of the Love of God*, Wheaton, IL & Leicester, UK: Crossway & Inter-Varsity Press 2000.

¹⁰² Til behandlingen af Guds vrede i Bibelen, se Eryl Davies: *The Wrath of God*, Bryntirion: Evangelical Press of Wales 1984 og Eryl Davies: *An Angry God? What the Bible says about Wrath, Final Judgment and Hell*, Bryntirion: Evangelical Press of Wales 1991.

¹⁰³ John Calvin: *Institutes of the Christian Religion*. Translated by Henry Beveridge, Grand Rapids, MI: Eerdmans 1989, 436 (bog 2, kap.16,4). CR 30,370.

¹⁰⁴ "Non quia reconciliavit amavit, sed quia amavit reconciliavit", Migne PL 175,466A (*In Epistolam ad Romanos*, q 131).

offerets menneskelighed alvorligt. Vi gennemfører ikke en retssag mod en hund, der bider et barn, for hunden er ikke skabt i Guds billede. Men hvis en mand begår overgreb mod et barn, så gennemfører vi en retssag mod ham. Det fastholder både forbryderens og offerets menneskeværd, og det bevarer håbet om, at vi kan genetablere gode relationer mellem dem. Men for at straffe andres forbrydelser skal man have en legal ret til at gøre det. Hvis man udsætter andre for 'straf' uden at have den formelle myndighed dertil, er det ikke straf, men vold. Gud har den formelle myndighed til at straffe vore forbrydelser. Når Han gør det, er der derfor ikke tale om vold. Denne sondring overses af mange teologer i dag.¹⁰⁵

Til spørgsmålet om, hvorfor Gud overhovedet har behov for at straffe, må Anselms bemærkning erindres: Vi glemmer så let, hvor stor en vægt synden har! *Hermann Sasse* (1895-1976) skriver, at den mangelfulde syndsforståelse er årsagen til den svage korsteologi. Det gjaldt om stort set hele den tidlige oldkirke, hævder Sasse:

"They still lived in the Greek world of thought and were not free of the idealistic way of looking at man. Even the great Athanasius did not realize 'how great is the weight of sin' (*quanti ponderis sit peccatum*). You can find Pelagianism in them all."¹⁰⁶

Man kan sige det samme om megen moderne teologi. Men Bibelen svarer: Synden er ikke bare nogle få smuttere. "*Hjertet er det mest bedrageriske af alt, det er uhelbredeligt*" (Jer 17,9). I teologihistorien har vi kaldt det arvesynd og syndefordærv. Denne synd vækker en dybfølt vrede i Gud! C.H. Dodd hævdede ellers, at Guds vrede i NT er en upersonlig proces og ikke en personlig reaktion. Men som D.A. Carson replicerer:

"It is far from clear that any biblical writer thinks God's love is personal while his wrath is impersonal."¹⁰⁷

Gud mener virkelig både sin kærlighed og sin vrede.

Til Sasses beskrivelse af den oldkirkelige lære om synden skal dog tilføjes, at antikke, kristne forfatters svage syndsforståelse ikke forhindrer dem i at beskrive Kristi død som et sonoffer og som stedfortrædende lidelse af straf for vore synder. Selv om kamp og sejr fylder mest, finder vi også de objektive elementer i oldkirkens forsoningslære.¹⁰⁸

Den subjektive forsoningslære har den uheldige forudsætning, at mennesket er godt på bunden. Derfor har vi kun behov for Jesu gode eksempel, så skal vi nok forbedre os og udbrede Guds rige med fred og fordragelighed i hele verden. Det er frygteligt naivt! *Lou Ann Trost* skriver, særligt henvendt til befrielsesteologer og herunder feministteologer:

¹⁰⁵ Hans Boersma, "Eschatological Justice and the Cross. Violence and Penal Substitution", i: *Theology Today* Vol.60, No.2, July 2003, 186-199.

¹⁰⁶ Hermann Sasse: *We Confess Jesus Christ*, St. Louis, MO: Concordia 1984, 40.

¹⁰⁷ Carson, "Atonement in Romans 3", 132.

¹⁰⁸ Jeffery, Ovey & Sach: *Pierced for Our Transgressions*, 161-184. Peter Ensor, "Justin Martyr and penal substitutionary atonement", i: *Evangelical Quarterly* vol.83, no.3, July 2011, 217-232. Gary J. Williams, "Penal substitutionary atonement in the Church Fathers", i: *Evangelical Quarterly* vol.83, no.3, July 2011, 195-216.

"The liberal ideal about the basic good nature of humans has not borne itself out in the civil rights movement nor in Central American life."¹⁰⁹

Og Linda Peacore skriver med samme adresse:

"Embedded in feminist views of atonement is the belief that human beings are somehow able to transform the negative and oppressive structures of our world [... But] sin is radical rebellion, and genuine reconciliation can only come from the side of the divine."¹¹⁰

Denne realisme svarer bedre såvel til det bibelske som til verdenshistoriens vidnesbyrd om mennesket.

Man har ikke fattet problemets omfang, før man forstår, hvor stor en vægt synden har (*quanti ponderis sit peccatum*), og man har ikke fattet løsningen, før man forstår, hvor meget det kostede Gud at frelse os (*die Köste Gottes*).

Både Faustus Socinus og mange moderne kritikere af den objektive forsoningslære siger, at Gud bør handle, som Han kræver af os. Hvis vi skal tilgive uden at kræve godtgørelse for det, som vores næste har gjort forkert, så skal Gud også tilgive uden videre. Ellers er det hykleri! Men dertil er at sige: Gud er ikke et menneske. Han har embedet som Gud – om jeg så må sige. Paulus forklarer det i overgangen mellem Rom 12 og 13: Vi skal ikke tage retten i egen hånd, men give plads for Guds vrede, for hævnens tilhører Ham (12,19). Gud har ganske vist indsat menneskelige myndigheder over os (13,1). De har et embede fra Gud. Så længe de besidder dette embede, er de ikke almindelige borgere. De handler på Guds vegne og med Hans autoritet, dog indenfor de rammer, som Han har givet: "*De er Guds tjenere og skal lade vreden ramme dem, der gør det onde*" (13,4). Hvis almindelige borgere gør noget lignende, er der ikke tale om straf, men vold. Men når myndighederne gør det, er der tale om straf, som er noget ganske andet end vold. Det samme gælder, når Gud straffer. Han har det relevante embede. Han skal forsvare det gode og straffe det onde. Dette gør Gud med sine små, tugtende, advarende og kaldende domme her i tiden, og ikke mindst gør Han det med den store dom efter tiden. Det ville være ulykkeligt især for de små og svage, hvis Gud ikke påtog sig dette embede. Derfor er det godt og rigtigt, at Han truer os med dom og straf. Det er godt at vide, at ondskaben engang vil blive stoppet for altid. Men det er også lykkeligt for os, at Han endnu giver os tid til at vende om.

Alle de traditionelle forsoningsforståelser kritiseres jævnlige for at sprænge treenigheden: Gud Fader gennemfører eller tillader vold og drab på Gud Søn for at opnå et større gode. Her er Faderen subjekt og Sønnen objekt for det, der sker på Golgata. Hvis denne beskrivelse af forsoningslæren holder, er den i strid med det oldkirkelige dogme om, at treenighedens gerninger udadtil er udelelige (*opera trinitatis ad extra indivisa sunt*). Lykkeligvis holder beskrivelsen ikke! For det første siger Jesus: "*Jeg sætter mit liv til for at få det tilbage. Ingen tager det fra mig, men jeg sætter det til af mig selv*" (Joh 10,17-18). Og Paulus siger, at han lever "*i troen på Guds søn, der elskede mig og gav sig selv hen for mig*" (Gal 2,20). Guds Søn gav frivilligt sit liv for at frelse os mennesker. Forsoningen spiller ikke Faderen ud mod Sønnen. For det andet er Gud én treenig Gud, så i forsoningen tager Gud synden og straffen på sig selv. Det er den ene samme Gud, der dømmer, lider og dør. At der er en flerhed i Guds væsen, ændrer ikke ved, at det er det samme ene væsen, vi taler om. Charles Wesley (1707-88) synger:

¹⁰⁹ Trost, "On Suffering, Violence, and Power", 39.

¹¹⁰ Peacore, "An Evangelical Feminist", 157-158.

"Amazing love! How can it be
that Thou, my God, shouldst die for me?"

Det var Gud selv, der døde for os mennesker på korset! Paulus siger, at denne verdens herskere ikke forstod, hvad der skete, for ellers "*ville de ikke have korsfæstet herlighedens Herre*" (1 Kor 2,8), og Peter siger til de ledende jøder: "*Livets fyrste dræbte I*" (ApG 3,15). Herlighedens Herre og Livets Fyrste er ingen anden end Gud selv. Han døde ganske vist som en udfoldelse af sin menneskelighed (Chalcedonense: *κατά τὴν ἀνθρωπότητα*), men det var den samme (Chalcedonense: *τὸν αὐτὸν*) Gud-menneskelige Jesus Kristus, der både blev født, døde og opstod for os. Gud bærer selv den straf, som Han idømmer os. Han bærer den i stedet for os.¹¹¹

Både tilhængere af subjektiv og tilhængere af såkaldt 'klassisk' forsoningslære hævder, at Jesu liv og opstandelse ikke spiller nogen rolle for den objektive forsoningslære. Jesu liv er bare et præludium til det, der virkelig betyder noget, nemlig Hans død. Og Hans opstandelse er kun et festligt postludium, men i og for sig er opstandelsen inderligt ligegyldig for forsoningen.

Igen må svaret lyde: De seriøse udgaver af objektiv forsoning er bedre end som så. De lærer os, at Jesus levede det liv, som vi skulle have levet. Han gjorde det for os. Han blev "*født under loven*" (Gal 4,4), ikke "*for at nedbryde, men for at opfylde*" loven (Matt 5,17). Han skulle "*opfylde al retfærdighed*" (Matt 3,15) ikke bare langfredag, men lige fra dåben i Jordanfloden og hele livet igennem. Jesus er den anden Adam, der levede det liv, som den første Adam ikke magtede. Han gjorde det for Adam og for os alle. Dette kalder vi Hans aktive lydighed (*obedientia activa*). På trods af denne fuldkomne lydighed blev Han alligevel "*gjort til synd for os*" (2 Kor 5,21). Han blev tilregnet fremmed synd, for at vi kunne blive tilregnet fremmed retfærdighed. På korset blev den syndfrie belæsset med al verdens synd. Derfor ramte Guds vrede Ham med fuld styrke. Han blev "*en forbandelse for vor skyld*" (Gal 3,13), og forbandet af Gud blev Han styrtet i helvede i stedet for os. Dette kalder vi hans passive lydighed (*obedientia passiva*). Hans opstandelse og Hans himmelfart hører sammen, for Han opstod ikke bare som en guddommelig bekræftelse på, at Hans offer var godtaget af Gud. Ikke kun Hans død, men også Hans opstandelse var "*til retfærdighed for os*" (Rom 4,25). Efter opstandelsen for Han til himmels, hvor Han gik ind i det allerhelligste og frembar sit eget blod "*og vandt evig forløsning*" for os (Hebr 9,12). Det var med henblik på vores retfærdighed, at Han gik til Faderen, og vi ser Ham ikke længere (Joh 16,10). Hele Jesu liv, død, opstandelse, himmelfart og genkomst hører sammen som én objektiv gerning til vores frelse.¹¹²

Nu skal vi slutte med det, som artiklen også begyndte med, nemlig forholdet mellem det objektive og det subjektive i frelsen. Paulus siger, at Gud har forliget os med sig selv ved Kristus (2 Kor 5,18). Det er det objektive i frelsen. Derefter opfordrer han: "*Lad jer forlige med Gud!*" (5,20). Det er det subjektive i frelsen. Det første *er* sket for alle mennesker én gang for alle. Det andet *sker*, hvor og når nogen kommer til tro og bliver døbt. Objektivt set var vi alle sammen 'i Kristus', da Han døde for os.

¹¹¹ Jeffery, Ovey & Sach: *Pierced for Our Transgressions*, 278-285. Peacore, "An Evangelical Feminist", 161. Williams, "Penal Substitution. A Response", 77-79.

¹¹² Jeffery, Ovey & Sach: *Pierced for Our Transgressions*, 212-214.

Men subjektivt set må der ske noget for den enkelte, hvis han eller hun skal ind 'i Kristus'. Dette sidste har at gøre med Guds hellige Ånd. Martin Luther forklarer den tredje trosartikel sådan:

"Jeg tror, at jeg ikke af egen fornuft eller kraft kan tro på Jesus Kristus, min Herre, eller komme til ham, men Helligånden har kaldet mig ved evangeliet, har oplyst mig med sine gaver, har helliget og opholdt mig i den rette tro."¹¹³

Det er hele den treenige Gud, der frelser os, men den objektive forsoning er Sønnens gerning ved Faderen og Ånden, mens den subjektive forsoning er Åndens gerning ved Faderen og Sønnen. Det er Guds Ånds særlige gerning at vække troen på den objektive forsoning i os, så vi lader os subjektivt forsones med Gud. Den subjektive forsoning plejer vi at kalde genfødslen eller omvendelsen for ikke at forveksle frelsens objektive og subjektive aspekter.

Både de subjektive og de såkaldt 'klassiske' opfattelser af forsoningen blander disse aspekter sammen med det resultat, at det objektive forkludres, og mennesker risikerer at gå glip af den gerning, som Guds Ånd ønsker at gøre i deres liv.

Forkortelser

CR (Corpus Reformatorum):

Guilielmus Baum, Eduardus Cunitz et Eduardus Reuss eds.: *Corpus Reformatorum*, Brunsvigiae: C.A. Schwetschke.

LW (Luther's Works):

Jaroslav Pelikan et al. eds.: *Luther's Works*. American Edition, St. Louis: Concordia & Philadelphia: Fortress Press.

Migne PG (Patrologia Græca):

J.P. Migne ed.: *Patrologiæ Cursus Completus. Series Græca*, Paris: Près la Barrière D'Enfer.

Migne PL (Patrologia Latina):

J.P. Migne ed.: *Patrologiæ Cursus Completus. Series Latina*, Paris: Près la Barrière D'Enfer.

WA (Weimarer Ausgabe):

D. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe, Graz: Hermann Böhlhaus.

¹¹³ Her citeret fra *Luthers lille katekismus*. Oversættelse, indledning og noter ved Peter Olsen, København: Credo Forlag 1997, 25. *Bekennnisschriften*, 511-512. WA 30,1,367-368.